

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Правове регулювання позабюджетних фондів коштів

Студентки 2 курсу, 6м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Фінансове право»

Вінницької Анжеліки
Олегівни

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Сударенко Олена
Володимирівна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор

Ніколаєва Людмила
Вікторівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ФОНДІВ КОШТІВ ЯК САМОСТІЙНОЇ ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	
1.1 Поняття і ознаки позабюджетних фондів коштів.....	7
1.2 Позабюджетні фонди коштів як самостійна ланка фінансової системи України.....	14
1.3 Міжнародний досвід правового регулювання позабюджетних фондів коштів.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
2.1 Пенсійний Фонд як складова другої ланки фінансової системи України.....	28
2.2 Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування як складова другої ланки фінансової системи України.....	39
2.3 Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття як складова другої ланки фінансової системи України.....	50
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СКЛАДОВОЇ ДРУГОЇ ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
3.1 Джерела формування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	60
3.2 Виплати з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	70
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Держава здійснює свою фінансову діяльність за допомогою фінансової системи, яка включає в себе різні фінансово-правові інститути. Держава зосереджує в своєму безпосередньому розпорядженні значні частини фінансових ресурсів та вподальшому спрямовує їх використання та розподіл на загальнодержавні завдання та програми. Особливістю фінансово-правових інститутів є їх методи мобілізації, розподілу та використання коштів, які є специфічними для кожного окремого фінансово-правового інституту. Створення та функціонування позабюджетних фондів коштів сьогодні займає важливе місце у фінансовій системі більшості розвинених держав. Основною метою створення позабюджетних фондів коштів є розвантаження державного чи місцевого бюджетів та використання коштів таких фондів виключно на певні встановлені законодавством цілі та потреби.

Сьогодні значення таких позабюджетних цільових фондів з кожним днем зростає, адже сучасні умови характеризуються нестабільністю фінансової системи держав та економіки в цілому, а отже низьким рівнем збирання податків та інших платежів, збільшенням видатків держави на різні за сферою потреби населення. За допомогою таких фондів здійснюються важливий вплив на процеси в державі, зокрема соціальні та економічні, адже перед державою стоїть безліч важливих завдань і тому з метою їх реалізації залучаються і інші форми перерозподілу фінансових ресурсів держави. Однією із таких форм перерозподілу фінансових ресурсів і є позабюджетні фонди. В економіці та суспільстві постійно відбуваються зміни, що потребують прийняття державою рішень та фінансування цільових програм. Тому існування позабюджетних фондів коштів є об'єктивною умовою. На території нашої держави функціонування таких позабюджетних фондів також набуло важливого значення. Позабюджетні фонди коштів займають самостійну ланку фінансової системи України. Наявність у складі фінансової

системи України позабюджетних фондів коштів як самостійної ланки фінансової системи обумовлено потребою ефективного перерозподілу публічних фінансових ресурсів держави.

Дослідженням та вивченням функціонування фінансової системи та публічних фондів коштів займалися такі вчені як Лебедев В.А., Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Орлюк О.П., Хімічева Н. Л., Грачова Є. Ю., Карасьова М.В., Волощук Ю. В. та інші вчені. Функціонування та фінансово-правове регулювання позабюджетних фондів коштів як публічних фондів вивчали такі вчені як Воронова Л.К., Нечай А.А., Гончаров С.Ф., Федотов Д.Ю., Савченко Л.А. Комплексного дослідження питань правового регулювання функціонування позабюджетних фондів коштів немає в науковій доктрині. Тому сьогодні, у зв'язку з тим, що законодавство постійно розвивається і поновлюється та держава затверджує цільові програми вдосконалення позабюджетної системи, з'явилася потреба у детальнішому вивченні створення, функціонування таких фондів як окремої ланки фінансової системи, механізму правового регулювання формування коштів цих фондів та вдосконалення їх. В Україні позабюджетні фонди потребують суттєвих реформ та вдосконалення, адже існують проблеми в законодавчому їх визначенні, діяльності цих фондів, ефективному та раціональному розподілі та використанні коштів цих фондів та інші важливі проблеми, вирішення яких дасть поштовх до розвитку позабюджетної системи та закріплення її функціонування на законодавчому рівні. Тому вивчення цих питань на сьогодні є актуальним та потребує детального дослідження, результати якого матимуть важливе практичне значення.

Метою дослідження є з'ясування правових засад створення та функціонування позабюджетних фондів коштів, механізму мобілізації, розподілу і використання коштів зазначених фондів та вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

- дослідити наукові підходи до визначення поняття «позабюджетні фонди коштів»;
- вивчення теоретичних засад створення та функціонування позабюджетних фондів коштів як публічних фондів коштів та ланки фінансової системи України;
- вивчення міжнародного досвіду правового регулювання позабюджетних фондів коштів, з'ясування можливості застосування досвіду зарубіжних держав у функціонуванні позабюджетних фондів в Україні;
- розкрити правові методи мобілізації, розподілу і використання коштів до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування, Фонду соціального страхування на випадок безробіття як складових другої ланки фінансової системи в Україні;
- з'ясувати практичні засади мобілізації, розподілу і використання коштів позабюджетних фондів загальнообов'язкового соціального страхування як складових другої ланки фінансової системи в Україні;
- охарактеризувати правові методи мобілізації, розподілу, використання коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- виробити пропозиції удосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Об'єкт дослідження - є суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються у зв'язку з мобілізацією, розподілом і використанням коштів позабюджетних фондів як публічних фондів коштів та самостійної ланки фінансової системи.

Предмет дослідження випускної кваліфікаційної роботи є правове регулювання позабюджетних фондів коштів.

Методи дослідження - при вирішенні поставлених завдань використовувались такі методи як аналізу та синтезу для дослідження правових засад створення та функціонування позабюджетних фондів як публічних фондів коштів та окремої ланки фінансової системи (п. 1.1., 1.2.), правового регулювання таких фондів в Україні та механізму мобілізації, розподілу і використання коштів цих фондів (п. 2.1., 2.2., 2.3., 3.1. 3.2.), статистичний метод був використаний при

дослідженні механізму мобілізації коштів до позабюджетних фондів (п. 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2), порівняльно-правовий метод використовувався при дослідженні міжнародного досвіду у сфері позабюджетних фондів коштів (п.1.3), історико-правовий метод був використаний під час дослідження правового регулювання позабюджетних фондів в Україні (п. 1.2), судової статистики використовувався для дослідження практичних засад мобілізації, розподілу та використання коштів позабюджетних фондів в Україні (2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.), метод тлумачення норм права використовувався при дослідженні поняття позабюджетних фондів коштів, правового регулювання позабюджетних фондів (п.1.1., 1.2.) та інші методи. Взаємопов'язане використання цих методів дало можливість всебічно дослідити предмет вивчення.

Практичне значення одержаних результатів: результати дослідження можна використати у навчально-методичній роботі студентів для поглибленого вивчення функціонування позабюджетних фондів в Україні, можливість практичного застосування пропозицій виділених під час дослідження у нормотворчій діяльності у сфері правового регулювання позабюджетних фондів, можливість практичного впровадження міжнародного досвіду для оптимізації накопичення, розподілу та використання коштів таких фондів, що надасть можливість ефективніше використовувати кошти для досягнення визначених державою цілей. Ряд висновків та пропозицій носить дискусійний характер, тому дане дослідження може слугувати для наступних наукових досліджень.

Апробація. Основні положення та результати наукового дослідження було оприлюднено шляхом опублікування наукової статті у Збірнику наукових праць магістрів «Правове забезпечення підприємницької діяльності» (частина I), КНТЕУ, 2018.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота має таку структуру: вступ, 3 розділи, 8 підрозділів, висновки та пропозиції і список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, з яких основний текст – 88 сторінок, список використаних джерел (102 джерела) – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ФОНДІВ КОШТІВ ЯК САМОСТІЙНОЇ ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

1.1 Поняття і ознаки позабюджетних фондів коштів

В науковій літературі та сьогоденній практиці все більшого значення набуває існування та функціонування позабюджетних фондів коштів. Ці фонди належать до публічних фондів коштів і є предметом фінансово-правового регулювання. Фонди фінансових ресурсів мають наперед визначене цільове призначення і складають самостійну ланку фінансової системи. Але в свою чергу вони є частиною державних фінансів [1]. В науковій практиці існують різні підходи до визначення правової природи фінансової системи та її інститутів, зокрема на увагу заслуговує фондова концепція. Відповідно до цієї концепції виходячи з особливостей фінансових фондів властивих національній системі, фінансову систему утворюють бюджет, позабюджетні фонди, кредитний фонд, страховий фонд, фінансові ресурси суб'єктів господарювання з подальшою диференціацією типів та видів фінансових фондів [2, с. 14].

Державні фонди з'явилися ще до формування бюджету та існували у вигляді спеціальних фондів та особливих рахунків. Але із розширенням сфери діяльності, держава потребувала все більше коштів, які зосереджувалися в особливих фондах і мали спеціальне призначення. Такі фонди були тимчасовими і після виконання поставлених задач, для яких їх було створено припиняли своє функціонування. Таких фондів була велика кількість і держава повинна була виділяти додаткові кошти із бюджетів на їх утримання та забезпечення їх діяльності, що створювало фінансові незручності.

Сьогодні державні фінанси відіграють важливу роль, через державні фінанси здійснюється важливий вплив на соціальні, економічні та інші значущі процеси, які відбуваються в державі та суспільстві. Перед державою стоїть безліч

загальнодержавних функцій та завдань, тому з метою їх реалізації необхідно залучати також і інші форми перерозподілу фінансових ресурсів. Саме до них належать позабюджетні фонди. Нестабільне фінансове становище держав і наявність різних форм власності створюють об'єктивні умови для створення, функціонування та розвитку позабюджетного механізму накопичення, розподілу та використання коштів, який дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, юридичних осіб або за рахунок здійснення власної діяльності та спрямовувати їх на суспільні потреби чітко за цільовим призначенням.

Цільові фонди виконують важливі завдання, які стоять перед державою. Держава повинна сприяти у забезпеченні фінансування заходів щодо розвитку сфери науки й техніки, науково-дослідної сфери, освоєння новітніх технологій та виробництво нових видів продукції для розвитку паливно-енергетичного комплексу, сільського господарства, а також сприяти збільшенню обсягів соціальної підтримки населення та забезпечувати необхідний та достатній рівень життя, фінансову підтримку економіки та інших не менш важливих сфер. Стаття 48 Конституції України визначає, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [3].

Державні фонди цільового призначення характеризують мобілізацію коштів для вирішення конкретних завдань та проблем. Характерною ознакою їх є чітко визначені джерела формування і напрями використання. Їх цільове призначення чітко визначено законодавством та використання коштів всупереч законодавству або не за цільовим призначенням заборонено [4, с. 21]. Варто зазначити, що цільові державні фонди та позабюджетні фонди коштів мають суттєві відмінності. Цільові державні фонди також мають наперед визначене призначення, але вони формуються у складі відповідного бюджету і фінансування цільових програм також здійснюється з цього бюджету на відміну від позабюджетних фондів. Позабюджетні фонди коштів мають всі ознаки, які характерні державним цільовим фондам, але головною важливою їх відмінністю, яка дає змогу чітко

розмежувати позабюджетні фонди та державні цільові фонди коштів є те, що кошти позабюджетних фондів формуються за межами державного чи місцевого бюджету, не включаються до цих бюджетів та акумулюються безпосередньо на рахунках позабюджетних фондів коштів.

Дослідження теоретичних засад створення та функціонування позабюджетних фондів виявило різні підходи до їх визначення. Позабюджетні фонди коштів – це форма акумулювання, розподілу й використання фінансових ресурсів, сукупність грошових коштів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб та комплексного їх використання на основі самостійності [5, с. 429]. Позабюджетні фонди коштів – фонди фінансових ресурсів цільового призначення, які використовуються для задоволення економічних і соціальних потреб держави, підприємницьких структур та окремих громадян; загальнодержавні фонди цільового призначення [6, с. 213]. Позабюджетні фонди коштів – це специфічна форма перерозподілу та використання фінансових ресурсів, що використовуються для фінансування деяких суспільних потреб і складаються на основі організаційної самостійності установ фондів та їх кошторисів [7, с. 17].

Дослідивши визначення позабюджетних фондів коштів різних науковців можна погодитися, що такі фонди є цільовими, самостійними, призначені для задоволення публічних інтересів та функціонують на основі самостійності установ цих фондів та їх кошторисів. Проте, на нашу думку, не можна погодитися з тим, що позабюджетні цільові фонди є загальнодержавними та кошти для фінансування суспільних потреб залучаються державою, адже фонди утворюються позабюджетно і кошти надходять на рахунки таких фондів. Зокрема, відповідно до частини 2 статті 72 та частини 2 статті 76 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України і зараховуються на єдиний рахунок Пенсійного фонду і зберігаються на окремих рахунках територіальних органів Пенсійного фонду в уповноваженому банку [8].

В українському законодавстві чіткого визначення «позабюджетних фондів» або «позабюджетних коштів» не існує. Відповідно до статті 1 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» є лише визначення публічних коштів, що включає кошти Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування [9]. Згідно з цим законом, публічні кошти – це кошти державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [9]. Можна сказати, що має місце лише законодавче визначення публічних коштів, оскільки зазначаються не суттєві ознаки цих фондів, а тільки перераховуються публічні кошти, які існують [1]. Варто зазначити, що законодавче визначення публічних коштів в Україні з'явилося тільки в 2015 році, саме з прийняттям Закону України «Про відкритість використання публічних коштів». Також доречно звернути увагу, що у цьому законі, взагалі нічого не згадується про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який також є позабюджетним фондом, у зв'язку з чим, постає питання чи належать кошти цього Фонду взагалі до публічних коштів. Немає визначення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і в Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а лише є положення, що закріплюють правовий статус цього фонду [10].

Поняття «фонд» означає кошти, що мобілізуються на спеціальному рахунку і призначені на конкретні цілі. Переважна кількість позабюджетних державних цільових фондів мають виражений соціально-страховий характер. Кошти, що надходять до цільових публічних фондів, переважно спрямовані на проведення соціальної політики держави — фінансування забезпечення зайнятості населення, державного страхування на випадок безробіття, виплату державних пенсій, надання допомоги при народженні дитини тощо [11, с. 338]. Правовою основою

створення та діяльності цільових фондів є відповідні закони та нормативно-правові акти, прийняті на виконання таких законів. Джерелами формування позабюджетних фондів коштів є: обов'язкові платежі, встановлені законодавством; добровільні внески юридичних і фізичних осіб; інші доходи [12, с. 132].

Позабюджетні фонди коштів можна класифікувати певним чином. За рівнем створення фонди поділяються на державні та місцеві. Останні покликані забезпечувати виконання основних соціально-економічних завдань безпосередньо в місцевих громадах. Проте, зокрема, частина 9 статті 13 Бюджетного кодексу України не допускає створення позабюджетних фондів органами місцевого самоврядування [13]. Однак, Законом України «Про місцеве самоврядування», зокрема статтею 68, встановлено, що органи місцевого самоврядування можуть утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету та положення про ці фонди затверджується відповідною місцевою радою [14]. З цього випливає, що між Бюджетним кодексом України та Законом України «Про місцеве самоврядування» є колізія. Колізія між цими документами полягає, по-перше, в тому, що можливість утворення позабюджетних фондів органами місцевого самоврядування дозволяється цим законом, але не допускається бюджетним законодавством, по-друге закон визначений вище, передбачає створення таких фондів у спеціальному фонді бюджету, що суперечить бюджетному законодавству та взагалі поняттю позабюджетних фондів, адже вони формуються поза межами бюджетів. На нашу думку, цю колізію, слід врегулювати шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про місцеве самоврядування» відповідно до Бюджетного кодексу України.

Залежно від напрямків використання існують фонди: економічні; соціальні; науково-дослідні; страхові; міждержавні та інші [11, с. 340]. Головна причина створення позабюджетних фондів цільового призначення — потреба виділення дуже важливих для суспільства витрат й забезпечення їх самостійними джерелами

фінансування. Матеріальною основою цільових фондів є національний дохід, у процесі розподілу якого здійснюється формування фондів [15, с. 377].

Методами мобілізації коштів позабюджетних фондів є: обов'язковий метод мобілізації; добровільний метод мобілізації; частина державних коштів, у випадках встановлених законодавством; державне кредитування; благодійні внески та інші методи [1].

Загалом ознаки функціонування позабюджетних фондів коштів можна сформулювати так: відрахування, напрями використання коштів фондів визначаються відповідними законами, нормативно-правовими актами; відрахування до фондів є обов'язковими платежами; кошти не є частиною Державного бюджету і зараховуються на єдиний рахунок відкритий фондом; витрати з фондів здійснюються лише на певні потреби, передбачені законом [15, с. 377]. Характерними ознаками позабюджетних фондів цільового спрямування є наступні: цільове призначення коштів і публічність; правове регулювання формування, використання коштів; витрачання коштів з фондів здійснюється уповноваженим на те органом, зокрема, правлінням фонду; динамічність; мобільність [16, с.163].

Позабюджетні фонди мають певні переваги перед державними фондами та бюджетами. В державі постійно відбуваються зміни, зокрема в економіці та соціальній сфері суспільства, що потребують прийняття швидких та дієвих управлінських рішень. Формування і використання бюджетних коштів регламентується нормативно-правовими актами на відповідний період, а в позабюджетних фондах, можливі зміни впродовж звітного періоду. У фінансових системах більшості держав світу спеціальні фонди займають вагомe місце. Обсяг цих коштів є дуже значним. Зокрема, у Франції спеціальні фонди за розміром належать до державного бюджету, в Японії зі спеціальних фондів фінансується більше половини державних видатків, у Великобританії - понад третина [17, с. 19].

Позабюджетні фонди формують свої доходи за рахунок джерел, передбачених законодавством. Проте, не всі фонди мають можливість залучати кошти у вигляді обов'язкових платежів юридичних і фізичних осіб, і не кожен з них передбачає проведення інвестиційної діяльності й операцій із цінними паперами. Не завжди є можливості використовувати вільні кошти як депозити, а також мобілізувати доходи шляхом одержання позик [15, с. 380]. Використовуються кошти позабюджетних фондів відповідно до цільового призначення згідно з вимогами, які регламентують порядок створення й здійснення діяльності фонду.

Отже, позабюджетні фонди - це форма мобілізації, розподілу і використання коштів для вирішення найважливіших завдань держави. Позабюджетні фонди коштів займають окрему ланку фінансової системи. Сьогодні роль позабюджетних фондів у фінансовій системі більшості розвинених держав має дуже суттєве значення та допомагає вирішувати найважливіші завдання та реалізовувати програми, які стоять перед державами. Не аби яке значення має зв'язок державного бюджету та позабюджетних фондів, існування таких фондів дає змогу розвантажити державний бюджет та раціональніше, ефективніше використовувати кошти за цільовим призначенням. Основними ознаками позабюджетних фондів є їх публічність, самостійність та незалежність, формування за межами бюджету на підставі нормативно-правових актів, кошти мають наперед визначену мету і цілі їх використання, витрачання коштів з фондів здійснюється уповноваженими на те органами, зокрема, правлінням фонду; динамічність; мобільність. Можна стверджувати, що позабюджетним фондам коштів притаманні ознаки публічних коштів, адже кошти позабюджетних фондів використовуються відкрито, інформація про використання таких коштів підлягає оприлюдненню згідно із законом, вони мають цільове призначення та порядок використання, що регламентовано законодавством та кошти цих фондів використовуються для задоволення публічних потреб. В Україні визначення позабюджетних фондів коштів на рівні закону відсутнє, ми дійшли висновку, що

доцільно буде додати до частини 1 статті 1 Закону України «Про відкритість публічних коштів» підпункт 4, що буде містити чітке визначення позабюджетних коштів.

1.2 Позабюджетні фонди коштів як самостійна ланка фінансової системи України

Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також за віком та в інших випадках, передбачених законодавством [3]. Світова фінансова криза показала, що механізм забезпечення фінансової стабільності в Україні є недосконалим, що зумовлює потребу в розробці нових підходів щодо забезпечення ефективного функціонування економіки України. На жаль, Україна потрапила в десятку держав з найбільш високим ступенем фінансового ризику в світі [16, с. 162]. Тому важливого значення в економічному та фінансовому розвитку України відіграло створення та функціонування позабюджетних фондів коштів як цільових фондів, що дало змогу розвантажити державний бюджет та направити фінансові ресурси на вирішення найважливіших завдань та забезпечити потреби населення в цілому.

З розпадом Радянського Союзу й після проголошення незалежності України було потрібно терміново перебудувувати всю фінансову систему держави. Бюджетних коштів не вистачало на виконання усіх завдань і функцій, тому спочатку з'явилися централізовані цільові фонди, завданням яких було разом із державним бюджетом забезпечити фінансування певних потреб держави, а потім – позабюджетні, як самостійні та незалежні фонди коштів [18, с. 80].

У 1996 р. в Україні діяло понад 140 позабюджетних фондів, які були створені центральними органами, та близько 300 фондів у кожній області, які були створені за ініціативою виконавчих органів місцевого самоврядування. Ці фонди формувалися за рахунок відрахувань до них у порядку, передбаченому для здійснення обов'язкових платежів до державного бюджету [11, с. 339]. Тому згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1154 від 23.09.1996 «Про заходи щодо погашення заборгованості по заробітній платі, пенсіях, стипендіях та інших соціальних виплатах» були ліквідовані всі цільові позабюджетні фонди, діяльність яких не передбачена законодавством [19]. Позабюджетні цільові фонди коштів сьогодні в Україні створюються лише на державному рівні. Вони створюються компетентними органами згідно із законодавством та мають чітко цільову спрямованість. Ці фонди акумулюють і використовують кошти у розмірах і цілях встановлених законодавством та закріплених в положеннях про ці фонди. Що стосується створення позабюджетних фондів органами місцевого самоврядування на сьогодні самостійного місцевого фінансового інституту позабюджетних фондів в Україні немає. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування», органи місцевого самоврядування мають право створювати цільові фонди. Проте, як зазначалося в попередньому пункті, це положення суперечить Бюджетному кодексу України [14].

Правове положення позабюджетних фондів коштів закріплено в Конституції України в частині основних соціальних напрямів, Бюджетному кодексі України, Законі України «Про пенсійне забезпечення», Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та в інших законах та нормативно-правових актах [8; 13; 20; 21; 22]. Вони закріплюють правове становище, статус того чи іншого фонду, органи управління, основні джерела формування цих фондів, напрями використання коштів, виплати, які здійснюються з цих фондів у випадках передбачених законодавством. В

Україні функціонує три позабюджетні фонди коштів соціального спрямування та один фонд економічного спрямування: Пенсійний фонд України; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Бюджетним кодексом України, відповідно до частини 4 статті 13, не допускається створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами [13].

На сьогодні в Україні загальнообов'язковим платежем, що сплачується до Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є єдиний соціальний внесок, який розподіляється між цими фондами. Поняття, порядок збору, обліку цього внеску встановлюється Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 року [23]. Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 1 вказаного Закону, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за чинними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [23].

Позабюджетні фонди покликані забезпечувати соціальні потреби населення та надання соціальних допомог у випадках чітко прописаних у законодавстві. Кожен фонд має свій кошторис. Кошториси кожного року складають і затверджують органи фондів, які здійснюють контроль за витрачанням коштів фондів. Як вже зазначалося в попередньому пункті, в українському законодавстві

чіткого визначення «позабюджетних фондів» або «позабюджетних коштів» не існує. Відповідно до статті 1 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» є лише визначення публічних коштів, що включає кошти Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування [9].

За допомогою державних позабюджетних фондів коштів вирішуються важливі соціальні завдання: соціальний захист населення; підвищення життєвого рівня населення; збереження і поліпшення здоров'я населення; соціальної орієнтації безробітного населення; надання соціальних послуг населення [12, с. 132].

Як вже зазначалося діяльність позабюджетних фондів чітко регламентована законодавством України. Основним та найбільшим позабюджетним фондом України є Пенсійний фонд. Діяльність цього фонду регулюється Конституцією України, Законом України «Про пенсійне забезпечення», Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Постановою Кабінету Міністрів України № 280 від 23 липня 2014 року «Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України [24] та іншими нормативно-правовими актами.

Для забезпечення реалізації права на соціальний захист населення, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також за віком та в інших випадках в Україні створено такі позабюджетні фонди соціального спрямування як Фонд соціального страхування на випадок безробіття для надання матеріальної, інформаційної та іншої допомоги безробітним та Фонд загальнообов'язкового соціального страхування, метою якого є надання допомоги від нещасного випадку на виробництві, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Що стосується медичного страхування в Україні сьогодні воно не набуло практичного значення, однак Основами загальнообов'язкового

соціального страхування передбачено обов'язкове медичне страхування. До сих пір в Україні не прийнято закону, що регулював би обов'язкове медичне страхування, а його необхідність зумовлена потребою громадян в отриманні гарантованих державою рівня та обсягу медичних послуг, незалежно від рівня добробуту та соціального стану громадянина. Діяльність Фонду соціального страхування та Фонду соціального страхування на випадок безробіття регламентована такими законодавчими актами як Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [25], Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та іншими нормативно-правовими актами.

Соціальному страхуванню властиві певні суттєві риси, що втілюються у взаємозумовлених функціях зі збирання, акумулювання, обліку й розподілення коштів, призначених для заміщення втраченої заробітної плати працівника та у випадку настання негативних наслідків впливу соціальних ризиків, а також надання необхідних послуг особам, які їх потребують. Це, зокрема: розподіл матеріального тягаря таких ризиків між державою, роботодавцями і працівниками на підставі поєднання солідарності, колективного й індивідуального фінансування; відокремленість і автономність фінансових ресурсів соціального страхування від державних та суспільних (бюджетних) ресурсів; відповідальність усіх суб'єктів фінансових відносин у цій сфері за неухильне виконання покладених на них обов'язків [16, с. 163].

Більшість публічних позабюджетних фондів — а це Пенсійний фонд, Фонд обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, та інші соціальні фонди входили до складу Державного бюджету. Зокрема, кошти Пенсійного фонду включалися до складу Державного бюджету України до 1996 року [18]. Важливим моментом є те, що Пенсійний фонд має подвійну правову природу. Кошти Пенсійного фонду на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій надходять до Державного бюджету, а

кошти на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на рахунки фонду позабюджетно. Зокрема, відповідно до статті 3 Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» платники збору, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування сплачують на бюджетні рахунки для зарахування надходжень до державного бюджету, відкриті в головних управліннях центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Ці кошти в установленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету і використовуються згідно із законом про Державний бюджет України [26]. Відповідно до статті 29 Бюджетного кодексу України, цей збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю та під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна, з користування та надання послуг стільникового рухомого зв'язку зараховується до доходів загального фонду Державного бюджету України [13].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 року, Пенсійний фонд України відноситься до центральних органів виконавчої влади в Україні [27]. Проте, до 2016 року були дискусії та різні позиції щодо віднесення Пенсійного фонду до державного органу, у зв'язку з тим, що в органах Державної казначейської служби відсутні рахунки такого фонду. Відповідно до Постанови Пленуму Вищого Адміністративного Суду України № 13 «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган або державна установа, підприємство, організація» від 29.09.2016 року наявна різна судова позиція адміністративних судів щодо обов'язку органів Казначейства виконувати рішення судів про стягнення грошових коштів з

Пенсійного фонду України. Здебільшого суди вважають виконання таких рішень обов'язком органів Державної казначейської служби з огляду на те, що Пенсійний фонд України є державним органом. Проте є випадки дотримання судами протилежної правової позиції, а саме відсутності в органів Державної казначейської служби обов'язку виконувати такі судові рішення, оскільки в органах Казначейства не відкрито рахунків Пенсійного фонду України для проведення таких виплат [28]. Відповідно до цього Пленум Вищого Адміністративного Суду України вирішив ситуацію таким чином, Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» на Державну казначейську службу України покладено обов'язок виконання рішень суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган, державне підприємство, установа, організація, у тому числі й органи Пенсійного фонду України. Такий обов'язок органів Державної казначейської служби України є безумовним, отже, не залежить від наявності в органах Казначейства відкритих рахунків Пенсійного фонду України [29].

Важливе місце в системі позабюджетних фондів коштів займає Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який покликаний захищати права та законні інтереси фізичних осіб-вкладників в банках. Він виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і функціонуванням системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідацією банків, регулюються Законом України від 23 лютого 2012 року «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [10], іншими законами України, нормативно-правовими актами Фонду та Національного банку України. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є юридичною особою публічного права, фонд не має на меті одержання прибутку, тому є неприбутковою (некомерційною) установою, володіє відокремленим майном, яке є об'єктом права державної власності і перебуває в його господарському віданні. Він є економічно самостійною установою, має

самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України. Самостійність Фонду забезпечується й тим, що органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень [30, с. 198].

Основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. На виконання свого основного завдання Фонд здійснює такі функції: веде реєстр учасників Фонду; акумулює кошти, здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду; інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України; здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладками в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб; бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України; застосовує до банків та їх керівників відповідні фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи; здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, в тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку; здійснює перевірки банків щодо додержання законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб; надає фінансову підтримку приймаючому банку; здійснює прогнозування потенційних витрат Фонду на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам [10].

Оскільки державні позабюджетні фонди коштів формуються за рахунок обов'язкових платежів на них розповсюджується режим витрачання бюджетних коштів. Тому казначейство має право одержувати від установ і банків відомості про поточні рахунки позабюджетних фондів, а у випадках нецільового використання коштів або неефективного використання безперечно вилучати їх [12, с. 135].

Отже, позабюджетні фонди коштів складають самостійну ланку фінансової системи України. Правовий статус та порядок здійснення діяльності позабюджетних фондів в Україні законодавчо закріплені, але визначення поняття позабюджетних фондів коштів на законодавчому рівні відсутнє. На сьогодні в Україні існує 4 позабюджетні фонди коштів та створення інших фондів, відповідно до Бюджетного кодексу, не допускається. Фонди є публічними, монопольними, діяльність та правовий статус таких фондів чітко регламентовані законодавством, мобілізація коштів фондів здійснюється за рахунок сплати обов'язкових платежів, які є відмінними від податків, позабюджетні фонди коштів формуються виключно за межами бюджету, кошти розподіляються і використовуються тільки за цільовим призначення. Верховна Рада України може прийняти рішення про створення нового позабюджетного фонду в Україні шляхом прийняття відповідного закону.

1.3 Міжнародний досвід правового регулювання позабюджетних фондів коштів

Практика функціонування позабюджетних фондів коштів існує майже у всьому світі. У фінансовій системі зарубіжних держав позабюджетні фонди займають важливе місце та допомагають ефективніше використовувати кошти для публічних потреб. Збільшення кількості позабюджетних фондів і загального обсягу коштів, що мобілізуються є характерною особливістю економічно розвинених держав. Це пояснюється тим, що роль держави з кожним днем набуває все більшого значення у вирішенні соціальних, економічних, екологічних та інших проблем, питань підвищення добробуту населення в різних регіонах.

Саме створення і функціонування позабюджетних фондів дозволяють подолати залишковий принцип фінансування соціальних та інших витрат, а також

розвантажити бюджет як центральний фонд коштів. Оскільки позабюджетні фонди мають чітко цільове спрямування, тому це дає можливість збільшити кошти, що мобілізуються державою. Тому розвинені держави практикують створення таких фондів, адже це є додатковим інструментом акумулювання публічних коштів для реалізації першочергових соціальних та несоціальних програм [1]. До спеціальних фондів у зарубіжних державах можна віднести різні автономні, приєднані бюджети, позабюджетні фонди, спеціальні кошториси і рахунки, фонди національного страхування, утворені за рахунок загальнообов'язкових внесків працівників підприємств, самозайнятих осіб, підприємців та дотацій з державного бюджету [17, с. 23].

Так, у Великобританії найбільшого розвитку набули соціальні та економічні фонди. Правовий статус позабюджетних фондів Великобританії має законодавче закріплення. Провідну роль серед них відіграє Національний фонд страхування, його кошти використовуються на реалізацію програм соціального характеру, а саме: пенсійне забезпечення, виплати за іншими видами соціального страхування, допомоги на випадок захворювання). Бюджет цього фонду формується за рахунок страхових внесків роботодавців і працюючих, грантів (дотацій) з бюджету центрального уряду, доходів від інвестиційної діяльності самого фонду [31, с. 128]. У Великобританії існують також несоціальні позабюджетні фонди, головне місце серед яких займає Національний фонд науки, техніки і мистецтва, заснований у 1998 році з метою підтримки творчості та інновацій у сфері науки, техніки та мистецтва. Додатковими джерелами ресурсів цього фонду є: добровільні пожертвування і внески підприємницьких структур та фізичних осіб; кошти від продажу прав інтелектуальної власності на винаходи, здійсненні із залученням коштів Фонду; позики та субсидії уряду; кошти партнерів та інші [31, с. 130].

На території США позабюджетних фондів як таких не існує, законодавчо закріплені різноманітні цільові фонди, але вони включаються до державного бюджету. В США діє велика кількість соціальних фондів, які перебувають у

різному адміністративному підпорядкуванні: Фонд страхування за віком, інвалідністю та на випадок втрати годувальника, Фонд страхування службовців, Фонд допомоги потребуючим [17, с. 102].

Досить цікавою є система державних фінансів Франції. Особливістю є те, що в ній створена та функціонує досить розгалужена система фондів спеціального призначення, які знаходяться в розпорядженні держави чи органів місцевої влади і мають чітко встановлене законодавством цільове призначення. На території Франції діють також спеціальні рахунки казначейства та приєднані бюджети, до яких також можна віднести фонди фінансово-кредитних установ і соціальний бюджет. Всі зазначенні фонди є незалежними та самостійними юридично й організаційно. Вони мають власні джерела формування доходів та за ними закріплені чітко визначені законодавством цілі, на які ці кошти використовуються. Позабюджетні фонди коштів Франції, як і будь-якої іншої держави здебільшого мають соціальне спрямовування. Сукупність таких фондів називають соціальним бюджетом. До фондів соціального бюджету за законодавством Франції належать: Пенсійний фонд; Фонд страхування з тимчасової втрати працездатності (у зв'язку із хворобою); Фонд страхування на випадок інвалідності; Фонд допомоги сім'ям; Національний фонд допомоги безробітним [31, с.261]. Основними джерелами формування коштів спеціальних соціальних фондів є: внески підприємців (60%); внески застрахованих осіб (18%); надходження від держави (20%); інші доходи (2%) [31, с. 261].

Позабюджетна система Японії характеризується розвинутою системою спеціальних фондів як соціального так і економічного призначення. Система соціального страхування була створена ще в 1946 році. Доходи фондів соціального страхування формуються за рахунок внесків застрахованих осіб і роботодавців та направляються на виплату пенсій, допомог та інших видів матеріального забезпечення. У Японії нараховуються чотири великих фонди: Фонд страхування здоров'я, Фонд національних пенсій, Фонд страхування від виробничого травматизму, Фонд страхування від безробіття [31, с. 296].

Система спеціальних фондів у своєму складі має також несоціальні позабюджетні фонди: Фонд промислових інвестицій та Фонд фінансування міського будівництва. Основне призначення яких полягає в інвестуванні промисловості. Фонд державного будівництва – шляхового, портового, гідротехнічного, аеродромного, електроенергетичного відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури у Японії, адже саме з цього фонду використовуються кошти на фінансування найважливіших державних програм. Головною причиною існування таких позабюджетних фондів в Японії стала економічна депресія для подолання якої були виділені значні бюджетні асигнування на розвиток транспортної інфраструктури держави, що призвело до зростання державних видатків. Ці ресурси дали можливість стимулювати економічну активність у провінціях. Зараз така практика не відповідає сучасним реаліям, а тому усі асигнування на суспільні потреби (будівництво доріг, облаштування річок, спорудження аеродромів і морських портів) було об'єднано в єдиний спеціальний рахунок. В майбутньому фінансування за багатьма спеціальними рахунками заплановано передати в управління приватним структурам і в розпорядження незалежних адміністративних агентств [31, с. 297].

Державні позабюджетні фонди коштів також функціонують на території Російської Федерації та мають законодавче закріплення. Такі фонди розміщуються як на федеральному так і територіальному рівнях та мають цільове призначення. Якщо говорити про фонди федерального рівня, до них належать: Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування; Пенсійний фонд Російської Федерації; Фонд соціального страхування РФ; Російський гуманітарний науковий фонд; Російський фонд фундаментальних досліджень; Інвестиційний фонд; Російська венчурна компанія; Російський фонд технологічного розвитку; Фонд сприяння розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері та інші [31, с. 385]. З 2018 року Пенсійний фонд Російської Федерації є самостійним та не залежить від коштів державного бюджету.

Поряд із широким функціонуванням позабюджетних фондів, на сьогодні все ж таки існують країни, на території яких ці фонди не отримали такого великого значення. До позабюджетних фондів Канади належать: економічні фонди, фонди соціального призначення, та науково-дослідні фонди [32]. Сьогодні в Канаді правовий статус позабюджетного фонду зберігся тільки у Канадського пенсійного плану, кошти якого використовуються для виплат пенсії за вислугою років [32].

Також варто зазначити, що світова практика позабюджетних фондів виділяє ще й регіональні цільові фонди, створення яких пов'язане в основному з потребою вирішення проблем економічного спрямування в регіонах. Зокрема це стосується господарств, які спеціалізуються на видобутку сировинних ресурсів, після вичерпання їх запасів. Регіональні цільові фонди слугують для мобілізації коштів для проведення перепрофілювання регіональної і місцевої економіки, і забезпечення стабільного розвитку адміністративно-територіальних утворень після згортання виробництва у видобувних секторах економіки. До таких фондів належать: Фонд спадщини у провінції Альберта у Канаді, Фонд перспективного розвитку на Алясці (США), Фонди розвитку у Нідерландах тощо. Взагалі використання позабюджетних фондів дає змогу помітно зміцнити економічно державу і надати процесу формування коштів фондів більшої гнучкості та стабільності [17, с. 24].

Отже, практика функціонування позабюджетних коштів за кордоном також набула широкого застосування. На території різних держав функціонує велика кількість різноманітних за сферою спрямування позабюджетних фондів коштів. Фінансовий досвід зарубіжних держав показує, що навіть при наявності сильного централізованого бюджету існує потреба у створенні позабюджетних фондів, як окремої ланки фінансової системи. Спираючись на зарубіжний досвід можна сказати, що для України функціонування позабюджетних коштів є позитивним і потребує вдосконалення позабюджетної системи шляхом створення більшої кількості таких фондів цільового призначення для реалізації та забезпечення публічних інтересів. На сьогодні в Україні практика створення нових

позабюджетних фондів не набула великого значення. На нашу думку, це є негативним явищем, тому що існування та функціонування таких фондів, спираючись на міжнародний досвід, позитивно впливає на економіку держав та сприяє використанню публічних коштів раціонально та ефективно, встановлюючи чітко цільове призначення та джерела акумулювання цих коштів у законодавстві, а відповідно і дає змогу якісніше контролювати витрачання таких коштів. При цьому окрім розгалуженої системи позабюджетних фондів коштів в Україні потрібно створити спеціальний орган, що буде контролювати такі фонди в частині обсягів витрачання цих коштів та цільового їх використання.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Пенсійний Фонд як складова другої ланки фінансової системи України

Держава Україна гарантувала кожному право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у старості та в інших випадках, передбачених законом [3, ст.46]. Для виконання зазначеного обов'язку було створено Пенсійний фонд України.

Пенсійний фонд України є найбільшим позабюджетним фондом коштів на території нашої держави. Це зумовлено тим, що пенсійне забезпечення займає ключове місце в житті держави і суспільства. Якщо дослідити статистику, то станом на 2017 рік на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11956,2 пенсіонерів, а вже станом на 2018 рік - 11725,4 [33]. Ці дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Також зменшення чисельності пенсіонерів та сум пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних виплат було пов'язано з призупиненням виплат пенсіонерам з числа внутрішньо переміщених осіб, які згідно з законодавством не звернулися за поновленням виплат на підконтрольній Україні території. Тому на підставі цих даних можна стверджувати, що даний позабюджетний фонд є найбільшим фондом на території нашої держави, існування такого фонду коштів є об'єктивною умовою та займає провідну роль у пенсійному забезпеченні значної кількості населення.

Пенсійний фонд України є публічним фондом і йому притаманні методи мобілізації, розподілу і використання коштів, які притаманні саме публічним фондам коштів. Як вже згадувалося в попередньому розділі цікавим моментом є

те, що Пенсійний фонд має подвійну правову природу. Кошти Пенсійного фонду на обов'язкове державне соціальне страхування з окремих видів господарських операцій надходять до Державного бюджету, а кошти на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на рахунки фонду позабюджетно.

Порядок формування бюджету Пенсійного фонду, цілі, на які використовуються кошти фонду та порядок здійснення виплат із фонду чітко регламентовано законодавством, зокрема, Конституцією України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне пенсійне страхування», Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Пенсійний фонд України», Постановою Правління Пенсійного фонду України «Про затвердження положень про територіальні органи Пенсійного фонду України та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов правління Пенсійного фонду України» [34], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2018 рік» від 11.01.2018 року № 8 [35] та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до статті 58 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне пенсійне страхування», Пенсійний фонд України є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та підготовляє документи для її виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом та інші функції, передбачені законодавством [8]. Пенсійний фонд не може провадити будь-яку іншу діяльність, крім зазначеної у законодавстві, і використовувати кошти загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на цілі, не пов'язані із зазначеною діяльністю. Пенсійний фонд України здійснює свої

повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Законодавча база пенсійних відносин є дуже складною. На сьогодні поряд із вище перерахованими новими законами є чинними й старі, зокрема, Закон України «Про пенсійне забезпечення» [20]. Цей закон застосовується в частині визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах та за вислугу років. Не рідко це призводить до неоднозначного розуміння тих чи інших норм, та неправильного застосування їх на практиці. На сьогодні відбувається вдосконалення та впровадження в пенсійну систему європейських стандартів, активне реформування пенсійної системи. Інтеграція України у сучасний європейський економічний та правовий простір у сфері пенсійного забезпечення передбачає адаптацію національного законодавства з нормами і стандартами права Європейського Союзу, що потребує створення цивілізованого ринку пенсійного страхування, звільнення вітчизняного пенсійного законодавства від застарілих та неефективних радянських конструкцій, запозичення кращих традицій в теорії та практиці різних європейських країн, адаптація їх до внутрішньодержавних особливостей нашої країни [36, с.188]. Законодавство ЄС у сфері соціального захисту, в тому числі й пенсійного забезпечення, передбачає високі видатки з державного та місцевого бюджетів, які на даний момент є непосильними для економіки України за різними причинами, серед яких тіньова економіка, правовий нігілізм та інші.

Державне соціальне пенсійне страхування є системою гарантованого державою забезпечення громадян пенсіями, яке здійснюється за рахунок страхових внесків, що надходять згідно з чинним законодавством. Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійна система України складається з трьох рівнів: перший рівень - це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду

на умовах та в порядку, передбачених цим Законом; другий рівень – це накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб’єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. На жаль, на сьогодні практичного значення ця система не набула; третій рівень - це система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [8]. Недержавне пенсійне страхування сьогодні в Україні також не набуло практичного значення. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.

Бюджет Пенсійного фонду формується позабюджетно, його кошти не включаються до державного чи місцевого бюджетів та мають чітко цільове призначення. Відповідно до статті 71 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» Пенсійний фонд має свій бюджет - план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених цим Законом [8]. Відповідно до частини 4 Положення про Пенсійний фонд відповідно до покладених на нього завдань розробляє проект бюджету Пенсійного фонду України та подає його Міністрові соціальної політики для внесення в установленому порядку на розгляд Кабінетові Міністрів України, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення, складає звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України [24].

Статтею 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» встановлюються джерела формування цього фонду: надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування; інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених законодавством; кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення; суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до законодавства та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення, благодійні внески юридичних та фізичних осіб; добровільні внески; інші надходження відповідно до законодавства [8]. Зокрема, Рішенням Житомирського адміністративного окружного суду від 05 лютого 2018 року у справі № 806/3304/17 суд задовольнив позов Коростишівського об'єднаного управління Пенсійного фонду України в Житомирській області до Державного підприємства "Коростишівський сільський будівельний комбінат" про стягнення заборгованості зі сплати фінансових санкцій в сумі 1147852,46 грн, в тому числі штрафних санкцій 27837,25 грн та пені 1120015,21 грн. за своєчасно не обчислені та не сплачені страхові внески [37].

Порядок обліку та сплати єдиного соціального внеску регламентується Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», що є основним джерелом формування позабюджетних соціальних фондів коштів, зокрема Пенсійного фонду. Єдиний соціальний внесок для платників устанавлюється у відсотках до бази нарахування. Єдиний соціальний внесок не входить до системи оподаткування.

Платниками єдиного соціального внеску відповідно до статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» є роботодавці: підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, які використовують найману працю; фізичні особи - підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту); фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно; дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), утворені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами; фізичні особи-підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування; особи, які провадять незалежну професійну діяльність та інші передбачені цим законом [23]. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 10 липня 2018 року були внесені зміни до Податкового кодексу в частині платників єдиного податку, зокрема, до платників єдиного податку четвертої групи включили таких платників як фізичні особи - підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства з певними вимогами щодо ведення такої діяльності, а отже згідно з цими змінами маємо нового платника єдиного соціального внеску [38].

Органи доходів і зборів повинні повідомляти Пенсійний фонд про взяття на облік платників єдиного внеску із зазначенням органу доходів і зборів, в якому

взято на облік платника. Згідно з частиною 5 статті 9 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» сплата єдиного внеску здійснюється у національній валюті шляхом внесення відповідних сум єдиного внеску на рахунки органів доходів і зборів, відкриті в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів для його зарахування [23].

Облік надходжень і витрат коштів Пенсійного фонду здійснюють виконавчі органи Пенсійного фонду. Кошти фонду зараховуються на єдиний рахунок Пенсійного фонду і зберігаються на окремих рахунках територіальних органів Пенсійного фонду в уповноваженому банку. Надходження від страхових коштів розподіляються між соціальними позабюджетними фондами відповідно до законодавства, зокрема, відповідно до статті 11 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» страхові кошти, акумульовані на централізованих рахунках органів доходів і зборів, автоматично перераховуються не пізніше наступного операційного дня після їх зарахування на централізовані рахунки Пенсійного фонду, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, на рахунки Накопичувального пенсійного фонду, а у випадках, передбачених законом, - недержавних пенсійних фондів відповідно до визначених законом пропорцій.

Отже, збір єдиного соціального внеску здійснює Державна фіскальна служба України. Саме Державна фіскальна служба України здійснює контроль за надходженням цих коштів до Пенсійного фонду. Кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування обслуговуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, на безоплатній основі. Відповідні положення передбачені Наказом Міністерства фінансів України від 12.02.2016 № 54 «Про затвердження Положення про рух коштів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в якому визначено, що страхові кошти, що сплачуються страхувальниками, зараховуються на рахунки

відкриті на ім'я територіальних органів ДФС в управліннях (відділеннях) Казначейства і такі кошти наступного операційного дня засобами програмного забезпечення розподіляються автоматично за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [39].

Відповідно до інформації розміщеної на сайті Пенсійного фонду, доходи бюджету Пенсійного фонду на 2018 рік (з урахуванням залишку власних коштів на початок року – 851,4 млн. грн.) визначені у сумі 353 628,6 млн. грн. У структурі цих доходів: 214 315,2 млн. грн. (60,6%) – власні доходи (з урахуванням залишку власних коштів на початок року), 139 313,4 млн. грн. (39,4%) – кошти Державного бюджету України [40]. Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» передбачені асигнування на пенсійні виплати по бюджетній програмі «Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України» у сумі 139 313,4 млн. грн. [41]. Зазначені кошти спрямовуються на виплати, фінансування яких згідно із чинними законодавчими нормами повинно здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету, а також на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду, зокрема, для виплати пенсій за вислугу років. Доходи Пенсійного фонду за 2017 рік січень-липень становили 86 250,80 млн. грн., а за 2018 рік січень-липень вже 112 464,40 млн. грн. [42]. Відповідно до цих даних можемо спостерігати значне зростання коштів бюджету Пенсійного фонду, що є позитивним моментом у пенсійному забезпеченні населення та поступового наближення до стандартів Європейського союзу.

Починаючи з 2016 року правління Пенсійного фонду ухвалило низку рішень, які були спрямовані на удосконалення системи управління фінансовими ресурсами фонду із впровадженням уніфікації та автоматизації цих процесів, затверджено методичні рекомендації, які регламентують діяльність підвідомчих органів в частині наповнення бюджету, погашення заборгованості з платежів до Пенсійного фонду, легалізації трудових відносин та детінізації заробітної плати. Проте, на жаль, сьогодні в Україні ситуація з функціонуванням пенсійної системи

до сих пір є досить складною. Пенсійна система працює в умовах максимального фінансового напруження, не забезпечуючи при цьому достатньою мірою задоволення потреб пенсіонерів, тому її вдосконалення та реформування потребує більше часу та зусиль.

Пенсійний фонд є фондом цільового призначення і його кошти використовуються виключно на чітко визначені статтею 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне пенсійне страхування» цілі: виплату пенсій; надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів Пенсійного фонду [8]. Виділення коштів з Пенсійного фонду для використання на цілі, передбачені законом здійснюється безповоротно та безоплатно. Кошти фонду мають цільове призначення та встановлений порядок використання цих коштів. Використання коштів Пенсійного фонду на цілі, не передбачені законом забороняється. Щодо всіх надходжень та витрат коштів фонду виконавчі органи Пенсійного фонду здійснюють облік та складають звітність їх цільового використання. Також з метою забезпечення фінансової стабільності Пенсійного фонду законом передбачається формування резерву коштів фонду. Такий резерв коштів повинен складатися з резерву коштів для поточних потреб та резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, які зараховуються на окремі субрахунки одного рахунку Пенсійного фонду. Порядок формування та використання таких коштів встановлюється правлінням Пенсійного фонду та затверджується Кабінетом Міністрів України. До резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду зараховуються надлишкові кошти після здійснення виплат пенсій та надання соціальних послуг та створення резерву коштів для поточних потреб для покриття дефіциту бюджету фонду, який може виникнути у зв'язку із зміною демографічної ситуації в Україні. Розмір резерву коштів для покриття дефіциту бюджету фонду визначається за результатами щорічних актуарних розрахунків та затверджується правлінням

Пенсійного фонду у складі бюджету Пенсійного фонду одночасно з встановленням порядку його формування і використання [8].

Тимчасово вільні кошти використовуються Пенсійним фондом згідно з порядком затвердженим Кабінетом Міністрів України «Про формування та використання коштів резерву Пенсійного фонду» від 06 травня 2001 року, відповідно до цього порядку ці кошти формуються за рахунок передбачених законодавством надходжень до Фонду, які протягом часу, не використовуються для фінансування поточних витрат на виплату пенсій та інших витрат, що відповідно до законодавства здійснюються з коштів Фонду [43]. Тимчасово вільні кошти можуть формуватися тільки за умови своєчасного забезпечення фінансування поточних витрат на виплату пенсій та відсутності заборгованості з виплати пенсій та зараховуються на казначейський рахунок. Такі кошти мають чітке призначення, вони можуть бути використані виключно для здійснення поточних витрат Пенсійного фонду або для придбання цінних паперів, використання на інші цілі заборонено [43]. Що стосується придбання цінних паперів, за рахунок вільних коштів, Пенсійний фонд має право придбавати облігації внутрішніх державних позик. На Пенсійний фонд покладається обов'язок подавати фінансову звітність щодо операцій з цінними паперами.

Пенсійний фонд обов'язково звітує про виконання бюджету шляхом публікації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України відповідно до статті 71 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [8]. Згідно зі статтею 64 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду в розрізі статей витрат затверджується правлінням Пенсійного фонду та підлягає обов'язковій публікації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Інформація про час і місце публічного представлення звіту оприлюднюється разом із звітом про виконання бюджету Пенсійного фонду [8]. Контроль за використанням коштів фонду, що виділяються із Державного бюджету, окрім

звітності за їх використання, підлягають фінансовому контролю Рахунковою палатою, Державною аудиторською службою відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [44], Закону України «Про Рахункову палату» [45], Постанови Кабінету Міністрів України № 43 від 3 лютого 2016 року «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» [46] та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, Державна аудиторська служба здійснює державний контроль за використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, а Рахункова палата здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо використання коштів державного бюджету, що були надані фондам загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування. На підставі цього можна дійти висновку, що Пенсійний фонд в частині коштів виділених з Державного бюджету є розпорядником бюджетних коштів відповідно до бюджетного законодавства.

Внутрішній контроль за виконанням Пенсійним фондом законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних завдань та цільового використання коштів Пенсійного фонду здійснює Наглядова рада фонду [8].

Отже, Пенсійний Фонд є складовою частиною другої ланки фінансової системи України. Для Пенсійного фонду характерні такі методи мобілізації коштів: обов'язковий, шляхом сплати єдиного соціального внеску, кошти від сплати штрафних санкцій за правопорушення; добровільний: благодійні внески, добровільні внески осіб (на підставі договору про добровільну сплату єдиного соціального внеску), придбання облігацій внутрішньої державної позики. Кошти з фонду виділяються безповоротно та безоплатно. Кошти мають чітко встановлене цільове призначення, порядок використання. Пенсійний фонд зобов'язаний звітувати за використані кошти. Сьогодні Пенсійний фонд працює в умовах максимального фінансового напруження, тому потребує термінового

реформування. Головною причиною, яка впливає на формування бюджету фонду є тіньова заробітна плата, неофіційне працевлаштування, у зв'язку з чим фонд не отримує тих коштів, які передбачено. Тому всі заходи повинні бути спрямовані на подолання таких негативних явищ більш суворішим контролем та відповідальності роботодавців, шляхом здійснення частіших перевірок та підвищенням покарання за порушення законодавства про працю, стимулюванням працівників влаштовуватися офіційно та інформування населення про наслідки, посилення міжнародного співробітництва у сфері пенсійних відносин та приведення національних норм у відповідність до європейських стандартів, вдосконалення пенсійного законодавства, заміна застарілих, не чинних норм на нові актуальні. Також варто розвивати другу та третю ланку пенсійної системи, функціонування Накопичувального фонду та недержавного пенсійного забезпечення фінансово розвантажить Пенсійний фонд.

2.2 Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування як складова другої ланки фінансової системи України

Відповідно до статті 1 «Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», державне соціальне страхування - це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів [25]. Слід зазначити, що за змістом страхування є системою відносин з мобілізації, розподілу і використання коштів, які мають цільове

призначення і використовуються для фінансування програм соціального спрямування та здійснення соціальних виплат відповідно до законодавства.

Важливого значення сьогодні на етапі вдосконалення державного соціального страхування набула розпочата ще 1 січня 2015 року інституційна розбудова Фонду соціального страхування України, вдосконалення порядку роботи правління Фонду, визначення статусу робочих органів Фонду та вирішення інших завдань, пов'язаних із діяльністю і функціонуванням цього фонду коштів. Основною метою інституційної розбудови стало створення робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України та їх відділень, а також припинення діяльності та реорганізація фондів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків шляхом приєднання їх до Фонду соціального страхування України. Створення такого єдиного Фонду соціального страхування є як позитивним моментом, в частині скорочення видатків на утримання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, так і негативним – адже це дає змогу концентрувати величезні кошти в одному місці і можливо маніпулювати цими коштами шляхом проведення різноманітних корупційних схем.

Діяльність, порядок акумулювання, використання і розподілу коштів фонду регулюються Конституцією України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Основами законодавства про обов'язкове державне страхування», Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Фонд соціального страхування України здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за

використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [21]. Фонд соціального страхування відповідно до цього закону повинен забезпечувати населення також медичним страхуванням, але як зазначалося в попередньому розділі, законодавчої регламентації обов'язкового медичного страхування в Україні немає, хоча вже давно питання щодо прийняття профільного закону піднімалося, у Верховній Раді навіть є законопроект «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні» [47]. На нашу думку, цей закон повинен бути прийнятий, адже медичне страхування є невід'ємною частиною загальнообов'язкового страхування. Пропонуємо створити Фонд медичного страхування як позабюджетний фонд та законодавчо визначити порядок мобілізації, використання та розподілу коштів цього фонду. Джерелами наповнення такого фонду повинні стати страхові внески страхувальників; суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень, які застосовуються згідно із законодавством за порушення порядку сплати страхових внесків та використання коштів фонду; добровільні внески. Кошти Фонду медичного страхування повинні використовуватися виключно на оплату медичної допомоги, наданої застрахованим особам; фінансування витрат на утримання і забезпечення діяльності фонду та розвиток його матеріальної та інформаційної бази; створення резерву коштів.

Фонд загальнообов'язкового соціального страхування є частиною другої ланки фінансової системи України. Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України. Законодавством встановлено, що Фонд соціального страхування не може займатися іншою діяльністю, крім тієї, що визначена законом, та використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з цією діяльністю. Важливо зазначити про те, що хоч кошти не включаються до Державного бюджету, але до коштів Фонду застосовується казначейська форма обслуговування в порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України. Відповідно до частини 5 статті 4 Закону України «Про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування» бюджет Фонду затверджує Кабінет Міністрів України [21].

Згідно зі статистикою Фонду соціального страхування станом на 01 квітня 2018 року кількість зареєстрованих у Фонді страхувальників становила 3 012 277 осіб, з них: юридичних осіб – 1 261 032, фізичних осіб – 1 751 241 та добровільно застрахованих осіб – 4 [48]. Саме від кількості застрахованих осіб та внесків, які здійснюються ними залежить наповнення бюджету цього Фонду. Існування та функціонування такого Фонду соціального страхування є необхідним і займає важливе значення в системі загальнообов'язкового страхування.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування включає в себе такі види страхування як страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Стаття 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» встановлює перелік джерел формування коштів Фонду, а саме: страхові внески страхувальників та застрахованих осіб; суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до закону до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб-підприємців за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, штрафів за недотримання законодавства про соціальне страхування, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення; суми не прийнятих до зарахування витрат страхувальника за соціальним страхуванням; доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду; капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; доходи від реалізації майна, придбаного за рахунок коштів Фонду; добровільні внески та інші надходження відповідно до закону [21].

Основним джерелом надходження коштів до Фонду є єдиний соціальний внесок, що складає більшу частину наповнення фонду. Порядок сплати, обліку та встановлення ставок регулюється Законом України «Про збір та облік єдиного

внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Як вже зазначалося в попередньому пункті, єдиний соціальний внесок, акумульований на централізованих рахунках органів доходів і зборів, автоматично перераховуються не пізніше наступного операційного дня після їх зарахування на рахунки Пенсійного фонду, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. На сьогодні розподіл єдиного соціального внеску змінений, зокрема, зменшено відрахування до фондів соціального страхування і збільшено до Пенсійного фонду. Порядок розподілу та зарахування на рахунки позабюджетних соціальних фондів єдиного соціального внеску встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 675 від 26 листопада 2014 року у розмірі 22% та розподіляється таким чином: на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття - 5,2313 відсотка; на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, - 9,1472 відсотка; на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) - 85,6215 відсотка [49].

Бюджет Фонду соціального страхування також наповнюється за рахунок застосування штрафних санкцій за порушення законодавства про соціальне страхування. Зокрема, рішеннями Окружного Адміністративного суду міста Києва від 08 лютого 2018 року у справі № 826/16553/17 [50], Одеського Окружного Адміністративного суду від 31 січня 2018 року у справі № 815/5609/17 [51] та Чернівецького Окружного Адміністративного суду від 29 березня 2018 року у справі № 824/173/18-а [52] за позовами структурних підрозділів Фонду соціального страхування у відповідних областях до страхувальників про стягнення заборгованості із страхових платежів за порушення вимог чинного

законодавства не були нараховані і сплачені в установлені строки та в повному обсязі страхові внески, було задоволено позови повністю та стягнуто відповідні суми. Отже, поряд з обов'язковими методами мобілізації коштів, застосовується також такий метод мобілізації як поповнення бюджету за рахунок сплачених штрафів за порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового соціального страхування.

Фонд соціального страхування є цільовим фондом коштів, порядок і цілі використання цих коштів регламентовано чинним законодавством. Кошти Фонду соціального страхування використовуються на: виплату матеріального забезпечення, страхових виплат та надання соціальних послуг, фінансування заходів з профілактики страхових випадків, передбачених законом; фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності Фонду, його робочих органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем Фонду; формування резерву коштів Фонду, забезпечення фінансової стабільності Фонду. Правління Фонду формує резерв коштів та визначає порядок використання цих коштів [21].

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням передбачає матеріальне забезпечення громадян у випадку втрати заробітної плати чи іншого доходу внаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітності та пологів, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок коштів фонду. Відповідно до чинного законодавства України, зокрема статті 20 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності як допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); допомога по вагітності та пологах; допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які

померли від нещасного випадку на виробництві); оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [21].

За загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, надаються такі види послуг та виплат як профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я та працездатності потерпілого.

Відповідно до покладених на Фонд соціального страхування завдань, стаття 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Фонд та його територіальні органи окрім здійснення виплат, передбачених законодавством здійснюють профілактику нещасних випадків; контроль за використанням роботодавцями та застрахованими особами коштів Фонду; здійснюють управління та оперативне розпорядження фінансовими ресурсами Фонду в межах бюджету Фонду; проводять розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення, страхових виплат [21].

Кошти фонду використовуються виключно на цілі встановлені в законі, їх використання на цілі не передбачені законом не допускається, про використання коштів фонд обов'язково звітує. Відповідно до статті 24 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страховики, тобто фонди, складають звіти про результати своєї діяльності, подають їх центральному органу виконавчої влади та оприлюднюють у засобах масової інформації. Публічне оприлюднення звітів здійснюється у розрізі статей доходів і видатків [25].

Згідно із бюджетами Фонду соціального страхування за 2017 та 2018 рік, затверджених Кабінетом Міністрів України, у 2017 році загальний обсяг доходів із урахуванням залишку на початок року склав 20 087 282 млн. тис. грн., а видатків 18 579 902 млн.тис.грн. [53], а станом на 2018 рік - 22 884 483

млн.тис.грн., а видатків 22 038 885 млн.тис.грн. [54]. Дослідивши статистичні дані можемо дійти висновків, що наповнення бюджету за 2018 рік було більшим порівняно із 2017 роком, що є підтвердженням того, що Фонд фінансово стабілізується та раціонально використовує кошти, адже доходи перевищують видатки, що є запорукою ефективного управління та контролю за фінансами. Але видатки Фонду в 2018 році значно зросли і це свідчить про те, що в 2018 році Фонд зазнав значних фінансових витрат, що може суттєво вплинути на фінансову стабільність Фонду.

Виділення коштів з Фонду соціального страхування здійснюється виключно у порядку визначеному законодавством за певною процедурою. Відповідно до статті 34 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» фінансування страхувальників для надання матеріального забезпечення застрахованим особам здійснюється робочими органами Фонду. Згідно з цим законом підставою здійснення такого фінансування є оформлена за встановленим зразком заява-розрахунок, що містить інформацію про нараховані застрахованим особам суми матеріального забезпечення за їх видами. Кошти, що виділяються з Фонду соціального страхування зараховуються на окремі рахунки відкриті страхувальниками [21]. Для здійснення оплати потерпілому від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат повинна бути підстава, такою є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами. З цього випливає, що виділення коштів з фонду здійснюється виключно на підставі документів, передбачених законодавством та за чіткою процедурою.

Кошти, що виділяються із цього фонду використовуються виключно на надання матеріального забезпечення та соціальних послуг застрахованим особам. У випадку, якщо сума коштів, які страхувальник отримав з цього фонду перевищує фактичні витрати, страхувальник зобов'язаний повернути

невикористану частину коштів до фонду. Страхувальники несуть відповідальність за використання коштів не за цільовим призначенням.

В судовій практиці є спори, які виникають між Фондом соціального страхування та іншими фондами соціального призначення з приводу питання, хто в конкретній ситуації повинен здійснювати виплату та чи повинен інший фонд компенсувати такі витрати, якщо вони були здійснені з іншого фонду застрахованій особі, зокрема, між Пенсійним фондом та Фондом соціального страхування у справі № 2а/1570/4880/2011 за позовом управління Пенсійного фонду України у Київському районі м. Одеси до відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань України у Київському районі м. Одеси виник спір з приводу стягнення суми витрат з виплати та доставки пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, каліцтво яким заподіяно на підприємствах, розташованих на території колишнього СРСР. Відповідно до Рішення Одеського Округового Адміністративного суду від 31 травня 2017 року у даній справі було ухвалено наступне: враховуючи те, що пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання є наслідком страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, належним страховиком, тим, хто має надавати застрахованій особі матеріальну допомогу чи соціальні послуги є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. Також відповідно до статті 1 Угоди про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 року, пенсійне забезпечення громадян держав-учасниць даної Угоди та членів їх сімей здійснюється за законодавством держави, на території якої вони проживають. Отже страховиком, який має виплачувати пенсію по інвалідності особі, яка стала інвалідом від нещасного випадку на виробництві на території колишніх республік СРСР, а в разі виплати такої

органами Пенсійного фонду України - відшкодувати останньому витрати, є Фонд соціального страхування від нещасних випадків, тому позов було задоволено [55].

Варто зазначити, що цікавою судовою справою стала справа № 641/11102/14-ц застрахованої особи до публічного акціонерного товариства «Українська залізниця», Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації, Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Харківській області про стягнення витрат на оплату спеціального транспортного засобу та його переобладнання, та зобов'язання вчинити певні дії. Рішенням Комінтернівського районного суду міста Харкова від 08 вересня 2016 року було задоволено позов застрахованої особи повністю та стягнуто з публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» витрати на оплату спеціального транспортного засобу, виробничі витрати по переобладнанню автомобіля та зобов'язати відповідача здійснити перерахунок грошової компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобіля та стягнути на користь застрахованої особи недоплачену частину компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобіля. Рішення було мотивоване тим, що причиною інвалідності стала травма, отримана ним з вини Куп'янської дирекції залізничних перевезень, яка була на той час підрозділом державного підприємства «Південна залізниця», а оскільки документи позивача не були прийняті Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, оскільки факт отримання позивачем каліцтва внаслідок нещасного випадку з вини відповідача не був задокументований ДП «Південна залізниця» належним чином [56]. Після чого публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» подала апеляційну скаргу на рішення Комінтернівського районного суду міста Харкова від 08 вересня 2016 року просило рішення скасувати, ухвалити нове рішення, яким у задоволенні позову відмовити.

Публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» зазначало, що державними органами, які мають забезпечувати інвалідів автомобілями та

виплачувати їм компенсацію, є Міністерство праці та соціального захисту або Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в особі їх територіальних органів, а тому судом першої інстанції безпідставно покладено зазначений обов'язок на ПАТ «Українська залізниця». Суд встановив, що відповідно до чинного законодавства обов'язок забезпечувати інвалідів автомобілями та виплачувати їм компенсацію належить до компетенції Фонду соціального страхування. Рішенням Апеляційного суду Харківської області від 16 квітня 2018 року апеляційну скаргу публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» було задоволено [57].

Отже, Фонд соціального страхування належить до другої ланки фінансової системи України. Для даного фонду характерні такі методи мобілізації: обов'язковий: єдиний соціальний внесок, кошти від сплати штрафних санкцій за правопорушення; добровільний: благодійні внески, єдині соціальні внески осіб, що добровільно страхуються згідно Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»; кошти з Державного бюджету. Кошти фонду використовуються виключно на цілі та в порядку встановленому законодавством. Кошти виділяються безстроково, безоплатно і безповоротно. Фонд обов'язково звітує за використані кошти та здійснює виділення таких коштів виключно за процедурою та на підставі документів, передбачених законом. Дослідивши діяльність Фонду соціального страхування, ми дійшли висновків, що цей Фонд є фінансово не стабільним, зокрема, до цього Фонду порівняно з Пенсійним фондом відраховується невеликий відсоток єдиного внеску, вважаємо, що потрібно збільшити надходження від єдиного соціального внеску та фінансування з Державного бюджету. Також є проблеми з розмежуванням повноважень щодо виплат, що здійснюються фондами, зокрема між Пенсійним фондом та Фондом соціального страхування, тому це потрібно врегулювати на законодавчому рівні, шляхом чіткого встановлення порядку здійснення спірних виплат.

2.3 Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття як складова другої ланки фінансової системи України

Фонд державного соціального страхування на випадок безробіття є ще одним із позабюджетних соціальних фондів в Україні. Державне соціальне страхування на випадок безробіття є системою гарантованого державою забезпечення застрахованих осіб грошовою допомогою, яка здійснюється за рахунок страхових внесків. Відповідно до пункту 1 статті 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [21].

Діяльність фонду, джерела формування коштів та порядок розподілу і використання цих коштів регулюється «Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», Законом України «Про зайнятість населення» [58] та іншими законами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття покликаний для здійснення управління страхуванням на випадок безробіття, забезпечення акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, здійснення виплат та надання соціальних послуг [21]. Особи, які працюють на умовах трудового договору чи контракту, які проходять альтернативну, невійськову

службу, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень, та на інших підставах, передбачених законодавством про працю підлягають страхуванню на випадок безробіття. З дня укладання трудового договору особа набуває статусу застрахованої особи та відповідно до чинного законодавства повинна сплачувати страхові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Фонд страхування на випадок безробіття є цільовою централізованою структурною ланкою, членами якого є всі застраховані особи, кошти фонду не включаються до складу Державного бюджету України та формуються окремо на відкритому рахунку. Джерелами формування коштів відповідно до частини 1 статті 16 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» є: страхові внески страхувальників (єдиний соціальний внесок); суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до законодавства до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб-підприємців за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення; частина коштів Державного бюджету, що спрямовуються до Фонду (згідно з Бюджетом Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2018 рік затвердженого Кабінетом Міністрів України кошти із Державного бюджету України були виділені на соціальний захист працівників, що вивільняються у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС та на компенсацію роботодавцю частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування) [59]; доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду; благодійні внески підприємств, установ, організацій; інші надходження відповідно до законодавства України [22]. В частині коштів, що виділяється із Державного бюджету можна стверджувати, що Фонд соціального страхування є

розпорядником бюджетних коштів і підпадає під фінансовий контроль Рахунковою палатою, Державною аудиторською службою. Порядок сплати, обліку та встановлення ставок єдиного соціального внеску регулюється Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [23]. Єдиний соціальний внесок мобілізується на централізованих рахунках органів доходів і зборів та автоматично перераховуються не пізніше наступного операційного дня рахунки Пенсійного фонду, Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України бюджетів на 2017 рік та 2018 рік, усього доходів із урахуванням залишку на кінець року склало 10 446 884,6 тис. грн., усього видатків 10 322 574,7 тис. грн. [60]; а в 2018 році доходів - 13 221 021,7 тис. грн., усього видатків - 12 062 725,8 тис. грн. [59]. Можемо спостерігати, що у 2018 році бюджет фонду збільшився, на відміну від 2017 року, що є безумовно позитивним моментом, але фонд має інші суттєві проблеми, які потрібно вирішувати, зокрема, зріст безробіття, тіньова економіка та інші проблеми, які можуть стати причинами фінансових труднощів.

Фонд соціального страхування на випадок безробіття має чітко встановлене цільове призначення і використання коштів на цілі не передбачені законодавством не допускається, відповідно до частини 2 статті 16 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» кошти бюджету Фонду використовуються на: виплати забезпечення та надання соціальних послуг, фінансування заходів соціального спрямування; здійснення заходів відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»; відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб, відповідно до законодавства; фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його

територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, матеріальне та соціально-побутове забезпечення його працівників; організацію роботи правління Фонду, розвиток та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції; формування резерву коштів Фонду [22].

Існують такі види забезпечення та соціальні послуги у сфері загальнообов'язкового страхування на випадок безробіття згідно статті 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»: допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні; професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтація; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням [22]. Використання коштів фонду здійснюється виключно на цілі передбачені вище, на порядок використання фондом коштів, що надходять від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, бюджетне законодавство не поширюється. Видатки бюджету Фонду щодо забезпечення виплати допомоги по безробіттю є захищеними. Фінансування цих видатків проводиться у першочерговому порядку. Що стосується коштів, що виділяються з Державного бюджету, то на такі кошти розповсюджується бюджетне законодавство, а отже можна стверджувати, що Фонд є розпорядником бюджетних коштів.

Порядок, процедура та умови надання допомоги по безробіттю, встановлюються згідно із «Порядком надання допомоги по безробіттю, у тому

числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності» затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України № 613 від 15 червня 2015 року [61]. Відповідно до цього порядку допомога по безробіттю призначається центрами зайнятості за особистою заявою особи. Розмір допомоги по безробіттю визначається на підставі відомостей Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, але не може бути меншою ніж встановлена законодавством. Так, Постановою правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 19.01.2017 року № 132 «Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю» встановлено розміри допомоги, метою якої є поліпшення рівня матеріального забезпечення безробітних громадян [62].

Кошти, що надаються особам, які відповідно до законодавства мають на це право, мають чітко цільове призначення та надаються лише у випадках, передбачених законом. Існує судова практика, коли особи отримують дані кошти приховуючи при цьому певні обставини та подаючи неправдиві відомості.

Зокрема, заочним рішенням Конотопського міськрайонного суду Сумської області у справі 577/5241/17 від 28 лютого 2018 року позов Конотопського міськрайонного центру зайнятості про відшкодування незаконно отриманої допомоги по безробіттю було задоволено. Суд встановив факт подання заявником недостовірних відомостей про обставини, які впливають на умови надання особі статусу безробітного, виплати матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, а саме реєстрації його як приватного підприємця, так як заявник належав до категорії зайнятих осіб, він не мав права на отримання статусу безробітного та виплату допомоги по безробіттю. Рішенням суду його було зобов'язано повернути ці кошти [63]. Заочним рішенням Заводського районного суду м. Миколаєва у справі № 487/3146/17 від 20.09.2017 року позов Заводського районного центру зайнятості про стягнення суми було задоволено. Заводським районним центром зайнятості було виділено кошти відповідачу для професійного навчання у зв'язку з тим, що відповідача було відраховано відповідно до наказу

Миколаївського професійного ліцею торгівлі та ресторанного сервісу № 1 «В-СНН» за порушення навчальної дисципліни було стягнуто на користь Заводського районного центру зайнятості витрати на професійне навчання [64]. Також Рішенням Господарського суду Львівської області у справі № 914/1635/17 від 22.08.2017 року позов Жовківського районного центру зайнятості до Рава-Руського професійного ліцею (м. Рава-Руська, Львівська область) про стягнення суми в розмірі 24 323,94 грн. було задоволено позов. У зв'язку з тим, що зникли підстави виплати забезпечення по безробіттю було прийнято рішення про припинення виплати допомоги з безробіття та зняття з обліку, у зв'язку з поновленням безробітного на роботі за рішенням суду, а за період, за який безпідставно було нараховано та виплачено допомогу по безробіттю Фонд має право стягувати з роботодавця суму страхових коштів та вартість соціальних послуг, наданих безробітному, в разі поновлення його на роботі за рішенням суду [65]. Заочним рішенням Дергачівського районного суду Харківської області у справі № 635/7606/17 від 20 квітня 2018 року позов Харківського міського центру зайнятості про стягнення суми матеріального забезпечення на випадок безробіття було задоволено, шляхом обміну інформацією між Харківським міським центром зайнятості та Пенсійним фондом України, була отримана інформація, щодо факту отримання відповідачем доходу, тому кошти, що були надані як допомога по безробіттю підлягають поверненню [66].

Сьогодні в Україні Державна служба зайнятості реалізує комплекс заходів щодо підтримки та розвитку підприємницької ініціативи серед безробітних. Державна служба зайнятості організовує різнопланові інформаційні та тематичні семінари, де вони можуть отримати інформацію з питань самозайнятості, вибору перспективного виду діяльності для конкретного регіону, інформацію про дії, які варто здійснити для започаткування власної справи. Відповідно до Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України № 613 від 15 червня 2015 року

Державна служба зайнятості може надавати одноразову допомогу для відкриття власної справи. Допомога надається зареєстрованим безробітним з числа застрахованих осіб, яким виповнилося 18 років та які не можуть бути працевлаштовані за сприяння центру зайнятості. Виплата допомоги по безробіттю здійснюється за рахунок коштів фонду та здійснюється в межах коштів, передбачених для цього бюджетом фонду на поточний рік [61]. Окрім одноразової виплати за бажанням особи фондом можуть бути надані консультації та профорієнтаційні послуги з метою виявлення здібностей, схильностей до провадження підприємницької діяльності, вибору виду діяльності, отримання додаткової інформації про підприємництво. Для отримання одноразової допомоги по безробіттю потрібно надати центру зайнятості заяву про надання допомоги по безробіттю одноразово та бізнес-план, на підставі цієї інформації центр зайнятості приймає відповідне рішення.

Центри зайнятості можуть надавати ваучери на підставі яких здійснюється перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями згідно з пріоритетними видами економічної діяльності, підготовка на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, порядок видачі, підстави, встановлюються Порядком видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 207 від 20 березня 2013 року [67]. Оплата ваучерів згідно з цим законом здійснюється Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в межах видатків, передбачених на цю мету у бюджеті Фонду на відповідний рік.

Центри зайнятості за фінансової підтримки Фонду соціального страхування на випадок безробіття, крім послуг та допомоги особам, які мають статус безробітних, надають послуги роботодавцям. Згідно із інформацією, розміщеної на сайті Центру зайнятості, Центр зайнятості надає роботодавцям такі послуги: інформування про стан, основні тенденції та процеси на локальному ринку праці; інформування роботодавців відповідно до профілю підприємств про професійно-

кваліфікаційний склад осіб, які зареєстровані в центрі зайнятості; здійснення на замовлення роботодавця підбору необхідних працівників із використанням психодіагностичних методик: проведення тестування, оцінка та інтерпретація результатів; надання комплексу спеціальних послуг у розв'язанні проблеми роботи із трудовим колективом в ситуації запланованого вивільнення працівників; проведення семінарів для роботодавців, у тому числі з питань працевлаштування осіб з інвалідністю та інші [68]. Спектр послуг є досить широким та надає можливості співробітництва Центру зайнятості та роботодавців у подоланні безробіття та створення здорових умов для конкуренції на ринку праці. Також Центри зайнятості надають можливість здійснювати професійне навчання у роботодавців або проходження стажування. Таке навчання відбувається за індивідуальними навчальними планами та програмами з урахуванням специфіки виробництва, в тому числі стажування. Роботодавці залучаються до участі в розробці таких робочих навчальних планів і програм, які відображатимуть сучасні технології та особливості виробництва. Професійне навчання організовується за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Фонд сприяє здійсненню такого навчання, стажування та надає матеріальну допомогу у період професійного навчання; компенсує фактичні витрати на проїзд до місця навчання і назад; забезпечує безоплатне проживання у гуртожитку, у разі, коли професійне навчання організоване не за місцем постійного проживання особи [69]. Одним із напрямів роботи служби зайнятості з роботодавцями є послуги з організації та проведення професійного відбору працівників відповідно до вимог конкретного виду професійної діяльності та посади. Для допомоги роботодавцям у підборі кваліфікованих кадрів служба зайнятості також організує проведення персональних зустрічей з претендентами на вакантні посади. Якщо роботодавцю необхідно у короткий термін підібрати кадри, центри зайнятості організують та проведуть міні-ярмарки вакансій, презентації професій та навчальних закладів, де

роботодавець має можливість особисто підібрати працівників на вакантні посади [70].

На сьогодні безробіття в Україні зростає і тому вирішення цієї проблеми має важливе значення і потребує дієвих програм та фінансування. Заходи, що здійснюються Центрами зайнятості перераховані вище мають на меті створити нормальний простір для працевлаштування та адаптації молодих кадрів до певних умов роботи. Основні фактори, які на сьогодні негативно впливають на формування фондів соціального захисту є такими: постійне скорочення чисельності активного населення, що працює, і зростання чисельності населення, яке потребує соціального захисту – як результат скорочення наповнення бюджетів фондів єдиним соціальним внеском; низький рівень прибутковості підприємств, високий рівень підприємницьких ризиків, інфляційні процеси, недостатність інформації та знань для прийняття дієвих управлінських рішень, корупційні схеми та тіньова економіка тощо; постійне зростання цін на споживчі товари та послуги, що призводить до зниження доходів населення [15, с. 165]. Основні шляхи вирішення цієї проблеми сьогодні можуть бути такими: створення різних тематичних семінарів, конференцій для молоді, запровадження цільових програм покликаних на зниження безробіття.

Отже, Фонд соціального страхування на випадок безробіття є позабюджетним фондом коштів із чітко визначеним цільовим призначенням та встановленим порядком використання цих коштів. Методами мобілізації коштів фонду є обов'язковий: єдиний соціальний внесок, кошти від штрафних санкцій за порушення; добровільний: благодійні внески, добровільні внески осіб (на підставі договору про добровільну сплату єдиного соціального внеску); кошти Державного бюджету. Кошти фонду виділяються безстроково, безоплатно і безповоротно, у випадках кредитування – поворотно і відплатно. Кошти фонду виділяються у порядку, визначеному законом, а у випадку безпідставного отримання цих коштів заявниками, фонд зобов'язаний вилучити надмірно сплачені кошти або безпідставно отримані, за витрачені кошти Фонд звітує. Фонд

не до отримує значної частини коштів до бюджету і головною проблемою є безробіття, вирішення цієї проблеми допоможе побороти фінансові труднощі Фонду, тому ми пропонуємо боротися із безробіттям шляхом здійснення державної політики, яка буде спрямована на захист і підтримку вітчизняного виробництва та ринку для створення робочих місць, збільшення державного фінансування програм професійного навчання, підтримки малих підприємств, впровадження системи пільгового оподаткування з метою стимулювання роботодавців, впровадження методів боротьби з безробіттям на основі обміну досвідом на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СКЛАДОВОЇ ДРУГОЇ ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Джерела формування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є основною складовою частиною системи гарантування вкладів фізичних осіб і складовою позабюджетної системи. Цей фонд представляє національну систему страхування вкладів і має економічне спрямування. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб був створений відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб-вкладників комерційних банків України» від 10.09.1998 року з метою забезпечення захисту інтересів фізичних осіб-вкладників комерційних банків, створення фінансових можливостей для відшкодування їм коштів у разі неможливості виконання банками вимог вкладників щодо повернення коштів [71].

Діяльність, порядок формування коштів фонду та здійснення виплат, основні завдання, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та функції щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків регулюються Конституцією України, Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Законом України «Про банки і банківську діяльність» [72], Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 14 від 09.08.2012 року «Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладками» [73], Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 825 від 26.05.2016 року «Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників» [74] та іншими нормативно-правовими актами.

Фонд є економічно самостійною установою. Органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. Взаємодія Фонду з Національним банком України та органами державної влади здійснюється в межах, визначених законом, іншими актами законодавства. Відповідно до статті 55 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд та Національний банк України співпрацюють з метою забезпечення стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків. Для досягнення мети співпраці Фонд і Національний банк України можуть укладати договори про співпрацю, які передбачають засади співробітництва цих установ у процесі регулювання і нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок банків, здійснення заходів з виведення неплатоспроможних банків з ринку [10]. Одним із таких документів про співпрацю, що врегульовує взаємовідносини між установами, посилює їх співпрацю та порядок надання доступу до інформації є Меморандум про взаєморозуміння між Національним банком України, Міністерством фінансів України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб від 29.05.2014 року [75]. Відповідно до цього Меморандуму сторони зобов'язуються співпрацювати і координувати діяльність відповідно до законодавства та укладених між ними договорів за такими напрямками: вироблення спільних заходів спрямованих на упередження потенційних ризиків в діяльності банківської системи на ранніх етапах їх виявлення; отримання Фондом фінансової підтримки з боку Уряду; опрацювання питань, пов'язаних із вдосконаленням законодавства у сфері банківської діяльності; обмін інформацією та за іншими напрямками [75].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є підзвітним Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Національному банку України. Підзвітність проявляється у делегуванні та відкликанні Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Верховною Радою України своїх

представників в адміністративну раду Фонду та надання річного звіту з аудиторським висновком цим органам, згідно зі статтею 5 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [10].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» учасниками Фонду є банки. Участь банків у Фонді є обов'язковою. Банк набуває статусу учасника Фонду в день отримання ним банківської ліцензії. Банк може бути виключений з числа учасників Фонду виключно у випадку прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. Відповідно до статистики Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 01.01.2018 року учасниками фонду були 83 банки, а вже станом на 01.07.2018 року стало 82 банки [76]. Це зумовлено складною та нестабільною економічною ситуацією на території України, що стала наслідком ліквідації та неплатоспроможності значної кількості банків на ринку фінансових послуг, це без урахування кількості банків, які зараз знаходяться на стадії ліквідації. Також враховуючи, що в умовах кризової ситуації, анексії Кримського півострову та війни на сході України, ще з початку 2014 року, велика кількість банків які не були достатньо великими або не мали значного капіталу зіштовхнулись зі значними проблемами фінансового характеру. Внаслідок чого Національний банк України змушений був визнати значну кількість з них неплатоспроможними відповідно до критеріїв визначених у статті 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та розпочав процедуру ліквідації [72]. Важливим аспектом у визначенні правого статусу Фонду є те, що він наділений повноваженнями на видання власних нормативних актів, якими він здійснює нормативне регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Порядок виведення неплатоспроможних банків з ринку регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність», Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Законом України «Про Національний банк України» [77] та нормативно-правовими актами, виданими Фондом, зокрема, Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування

вкладів фізичних осіб № 213 від 30.11.2015 року «Про затвердження Положення про порядок здійснення процедури ліквідації банків, зареєстрованих на території проведення антитерористичної операції або Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [78], Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 2 від 05.07.2012 року «Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку» [79]. Ці та інші нормативні акти є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами. Фонд має право безоплатно одержувати від банку будь-яку інформацію про його діяльність, пояснення з окремих питань, будь-які документи, необхідні для здійснення перевірки.

Для вивчення міжнародного досвіду у сфері гарантування вкладів Фонд співпрацює зі страховиками депозитів світу та міжнародними фінансовими організаціями. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є членом двох міжнародних професійних асоціацій Міжнародної асоціації страховиків депозитів (МАСД) і Європейського форуму страховиків депозитів (ЄФСД) [80].

Фонд є єдиним розпорядником коштів, вони не включаються до Державного бюджету України, не підлягають вилученню і можуть використовуватися Фондом виключно для: виплати гарантованої суми відшкодування вкладникам коштів за вкладами; покриття витрат, пов'язаних з виконанням покладених на Фонд функцій та повноважень; покриття витрат, пов'язаних із залученими Фондом кредитами; повернення гарантійних внесків, перерахованих учасниками відкритого конкурсу та в інших випадках передбачених законом [10]. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є позабюджетним фондом, кошти якого формується за рахунок джерел, передбачених статтею 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Джерелами формування коштів є: початкові збори з учасників; регулярні збори з учасників; спеціальний збір; доходи, одержані від інвестування коштів в державні цінні папери України; кошти, залучені Фондом шляхом розміщення облігацій, видачі векселів Фонду; доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих Національним банком

України за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих в Національному банку України; кредити, залучені від Національного банку України; неустойка (штрафи, пеня), що стягується за порушення положень закону; кошти, що були внесені Національним банком України в розмірі 20 мільйонів гривень на день створення Фонду; кошти з Державного бюджету України (у тому числі облігації внутрішньої державної позики); доходи від цільової позики, наданої банку для оплати витрат, передбачених законом; благодійні внески, гранти, технічна допомога у грошовій або не грошовій формі, у тому числі від іноземних осіб; кредити, залучені від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів; кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку; доходи, отримані від надання позики на умовах субординованого боргу приймаючому банку; гарантійні внески, перераховані учасниками відкритого конкурсу у випадках, передбачених законом; кошти, одержані від управління майном Фонду (у тому числі від відчуження, оренди тощо) [10].

Також кошти Фонду можуть формуватися з інших джерел незаборонених законодавством. Частина 3 статті 19 Закону встановлює мінімальний обсяг коштів Фонду, який не може бути нижчим за 2,5 відсотка від суми гарантованих Фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом поточного кварталу [10].

Основними джерелами формування коштів фонду є початкові і регулярні збори з учасників. Відповідно до статті 21 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» початковий збір банк - учасник Фонду зобов'язаний сплатити протягом 30 календарних днів з дати видачі банківської ліцензії у розмірі 1 відсотка свого статутного капіталу. Цей збір є загальнообов'язковим для банків, які створилися і сплачується одноразово. Законодавство передбачає у деяких випадках звільнення від сплати початкового збору банків, зокрема, які створені у результаті реорганізації. Важливе значення для формування коштів Фонду отримали регулярні збори, які також є

загальнообов'язковими та сплачуються щоквартально. Розмір базової річної ставки збору відповідно до статті 22 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» становить 0,5 відсотка бази нарахування в національній валюті та 0,8 відсотка бази нарахування в іноземній валюті [10].

У випадках досягнення мінімальної межі чи ризику суттєвого зменшення обсягу коштів Фонду або з метою погашення залучених кредитів, Фонд має право вжити заходів для поповнення коштів Фонду за рахунок встановлення спеціального збору. В частині 3 статті 23 Закону зазначається, що загальний розмір спеціального збору, сплаченого учасниками протягом року, не має перевищувати розміру регулярного збору з учасника, сплаченого за попередній рік. Також закон звільняє від сплати такого збору банки визнані на дату запровадження спеціального збору неплатоспроможними або перехідними банками [10].

Статистичні дані щодо динаміки фінансових ресурсів Фонду відображають, що станом на 1.01.2017 року кошти Фонду склали 15 315,9 млн грн, а вже станом на 01.07.2018 фінансові ресурси становили 14 793,7 млн грн [76]. Загальна сума надходжень Фонду в період з 2017 по 2018 рік постійно змінювалася. Це зумовлено тим, що відбувалося визнання значної кількості банків неплатоспроможними, ліквідації банків за власною ініціативою власників у зв'язку з неможливістю вести справи в умовах сьогоденної економічної ситуації та великої кількості виплат за вкладами фізичним особам з фонду.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», за несвоєчасну або неповну сплату зборів до Фонду банк сплачує пеню в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України від розміру неперерахованої суми за кожний день прострочення, включаючи день сплати, а також Фонд має право накладати адміністративні штрафи на керівників банків відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [10]. Суми отримані від сплати штрафів та пені за порушення також є джерелами формування коштів Фонду. Фонд має право розглядати справи про

адміністративні правопорушення і накладати штрафи. Підставами для притягнення керівників банків до адміністративної відповідальності є допущення таких адміністративних правопорушень: порушення керівником банку порядку складання відомостей до Фонду; порушення керівником банку порядку подання відомостей; невиконання керівником банку законних рішень; несвоєчасне виконання керівником банку законних рішень Фонду; невнесення банком збору до Фонду; несвоєчасне внесення банком збору до Фонду відповідно до статті 166-19 Кодексу про адміністративні правопорушення [81]. У разі порушення банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб Фонд адекватно вчиненому правопорушенню може застосувати до банків адміністративно-господарські санкції у вигляді письмового застереження або штрафу чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб. Порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та адміністративних штрафів адміністративно-господарських санкцій здійснюється відповідно до Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 15 від 09.08.2012 року «Про затвердження Положення про порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб адміністративних штрафів» [82], Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок накладання адміністративно-господарських санкцій Фондом гарантування вкладів осіб» № 11 від 23.07.2012 року [83].

Кредитування Фонду державою законодавство також відносить до переліку джерел акумулювання коштів. Таке кредитування здійснюється з Державного бюджету у вигляді кредиту або внеску на безповоротній основі та передбачено статтею 25 Закону. У разі виникнення тимчасового дефіциту ліквідності Фонд має право звертатися до Національного банку України за отриманням кредиту або викупом державних цінних паперів [10].

Порядок надання кредиту або внеску держави на безповоротній основі Фонду встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України № 251 «Про

затвердження Порядку надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі та Методики проведення оцінки настання ризику істотного зменшення обсягу його коштів» від 9.07.2014 року [84]. Відповідно до цієї Постанови, підставами для надання кредиту або внеску держави є наявність одночасно таких обставин: виникнення ризику недостатності коштів Фонду в обсязі, визначеному за результатами оцінки настання ризику істотного зменшення обсягу коштів Фонду; вичерпання можливостей поповнення коштів Фонду за рахунок інших джерел; здійснення або планування Фондом здійснювати виплати вкладникам неплатоспроможних банків [84]. Для виплати гарантованого відшкодування вкладникам неплатоспроможних банків в 2016 році Фонду довелося зробити суттєві запозичення з Державного бюджету України.

У Законі України «Про Державний бюджет» на поточний рік може міститися розмір бюджетних призначень Фонду, в такому разі кошти виділяються відповідно до бюджету. А у разі наявності ризику недостатності коштів за умови відсутності таких бюджетних призначень, Фонд подає Міністерству фінансів України заявку на отримання кредиту або внеску на безповоротній основі за рахунок державного бюджету із зазначенням його розміру. Після чого Міністерство фінансів України відповідно до статті 25 Закону в місячний строк з дня отримання заявки Фонду розробляє і подає до Верховної Ради України відповідний законопроект, що включає пропозиції Фонду [10].

Кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб використовуються виключно на цілі, передбачені чинним законодавством. Відповідно до статті 20 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», кошти Фонду не підлягають вилученню і можуть використовуватися Фондом виключно для: виплати гарантованої суми відшкодування вкладникам коштів за вкладами відповідно до цього Закону; покриття витрат, пов'язаних з виконанням покладених на Фонд функцій та повноважень, зокрема, пов'язаних з процедурою виведення неплатоспроможного банку з ринку, у межах кошторису витрат Фонду;

погашення облігацій і виплата доходів за ними (сплата векселів), враховуючи витрати, пов'язані з їх розміщенням (видачою); покриття витрат, пов'язаних із залученими Фондом кредитами; надання фінансової підтримки приймаючому або перехідному банку та для інших цілей, передбачених законом [10]. Згідно з чинним законодавством Фонд має право здійснювати інвестиційну діяльність, використовуючи як додаткове джерело наповнення бюджету. Також важливо зазначити, що майно, у тому числі кошти, Фонду, які використовуються згідно з чинним законодавством не може бути накладений арешт, а також застосовані способи забезпечення позову.

Окрім банківської діяльності поруч існує також страхова діяльність. Неплатоспроможність страхових компаній також тягне за собою негативні наслідки для страхувальників-вкладників. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює відшкодування за вкладами неплатоспроможних банків. Для захисту прав страхувальників-вкладників та забезпечення права на відшкодування страхувальників у випадку неплатоспроможності страхової компанії, пропонуємо, на прикладі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, створити Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування, що стане системою гарантованого захисту страхувальника в разі настання неплатоспроможності страхової компанії. Учасниками цього фонду повинні стати всі страховики, що мають ліцензію на здійснення страхової діяльності. Наповнення фонду має здійснюватися за рахунок регулярних внесків страховиків та кошти будуть використовуватися виключно для виплат гарантованих сум страхувальникам-вкладникам.

Отже, для Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як складової другої ланки фінансової системи є характерним застосування таких правових методів фінансової діяльності як: мобілізації - обов'язковий (поточні, регулярні збори), кошти від штрафних санкцій за порушення; добровільний: державне кредитування, благодійні внески; розподілу - безповоротне, безоплатне, безстрокове; у випадках надання позик банкам оплатне, строкове, поворотне;

використання – встановлення цільового призначення, порядку використання, метод контролю. Як показує статистика Фонд має певні фінансові труднощі, що тісно пов'язані із неефективністю банківської системи України. Неефективність банківської системи проявляється у байдужості власників до долі своїх банків, у недобросовісному веденні банківської справи, все частішою ліквідацією і визнанням неплатоспроможності банків та інших негативних чинників. У зв'язку з цим Фонд не отримує тих зборів, які міг би отримати в разі нормального функціонування банків, витрачає багато коштів на здійснення ліквідації банків та виплат фізичним особам коштів за їх вкладами. З цією метою потрібно вжити заходів, які будуть спрямовані на оздоровлення банківської діяльності в нашій державі, а саме такі заходи як надання допомоги новим банкам, консультації, різноманітні практичні рекомендації по здійсненню банківської діяльності, конференції, лекції та зобов'язувати керівників банків їх відвідувати, необхідно посилити вимоги щодо прозорості корпоративного управління банками, зокрема визначити реальних власників банків та покласти на них відповідальність за діяльність їх банків. Всі заходи повинні бути покликані перш за все на збереження банків, а не ліквідацію, адже наповнення Фонду більшою мірою здійснюється рахунок зборів, що сплачуються його учасниками-банками. Зокрема, неплатоспроможний банк можна відновити шляхом викупу його акцій самою державою або банками-кредиторами. Також проблеми в банківській системі виникають через те, що пруденційна функція Національного банку не виконується належним чином, тому, на нашу думку, треба розділити регуляційну та пруденційну діяльність, їх повинні виконувати різні державні органи.

3.2 Виплати з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Вклади населення вважаються одним з основних джерел формування банківських ресурсів. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом відповідно до статті 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [10]. Основними завданнями Фонду гарантування вкладів фізичних осіб законодавчо визначені: забезпечення захисту прав фізичних осіб-вкладників України, що сплачують збори до фонду, шляхом відшкодування за рахунок коштів Фонду втрат за вкладами; здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування; залучення коштів, призначених для здійснення відшкодування вкладникам втрат у разі недоступності вкладів; забезпечення цільового використання коштів на рахунках фонду [85, с. 532].

Законом України «Про гарантування вкладів фізичних осіб», Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування фізичних осіб № 14 від 09.08.2012 року «Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами» [73], Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування фізичних осіб № 3 від 09.07.2012 року «Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників» [86], Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування фізичних осіб № 4313 від 21.09.2017 «Про затвердження Інструкції про порядок фінансування процесу виплат банками-агентами гарантованої суми відшкодування за вкладами та визнання таким, що втратило чинність, рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05 грудня 2016 року № 2697» [87] встановлюється порядок відшкодування коштів за вкладами, процедура, порядок визначення банків-агентів та їх фінансування для виплат відшкодування за вкладами та інші питання, пов'язані із здійсненням таких виплат.

Відповідно до частини 2 пункту 1 Рішення Виконавчої дирекції Фонду «Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників», кожен вкладник має право отримувати актуальну інформацію про систему гарантування вкладів фізичних осіб як до укладання договору, так і під час дії договору; отримати на першу вимогу належні йому кошти за договором банківського вкладу на вимогу, банківського рахунку в банку, який не віднесений до категорії неплатоспроможних, з урахуванням вимог законодавства; у разі неотримання гарантованої Фондом суми відшкодування коштів за вкладом під час здійснення виплат відповідно до загального реєстру/частини загального реєстру отримати кошти за результатами розгляду Фондом індивідуального звернення; у разі порушення прав та законних інтересів вкладника, які стосуються функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, здійснення виплат банками-агентами, розкриття інформації про систему гарантування вкладів фізичних осіб, вкладник має право звернутися до Фонду із скаргою про порушення своїх прав; на звернення до суду та інших державних органів за захистом порушених прав [74].

Науковий інтерес становить вивчення права вкладника на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами, яке здійснюється за рахунок коштів Фонду, у порядку визначеному законодавством. Фонд відшкодовує кошти в розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, встановленого на дату прийняття такого рішення, незалежно від кількості вкладів в одному банку. Сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладами відповідно до статті 26 Закону не може бути меншою 200 000,00 гривень. Адміністративна рада Фонду не має права приймати рішення про зменшення граничної суми відшкодування коштів за вкладами [10]. Кожен вкладник, права якого були порушені, у зв'язку із ліквідацією або визнанням неплатоспроможним банку має право отримати відшкодування за вкладом, але не більше ніж 200 000, 00 грн.

Вкладник набуває право на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами під час тимчасової адміністрації встановленої Фондом та за рахунок коштів Фонду в межах граничного розміру відшкодування коштів за вкладами за договорами, строк дії яких закінчився станом на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку, та за договорами банківського рахунку. Фонд здійснює виплати гарантованих сум відшкодування за договорами банківського рахунку тільки після отримання у повному обсязі інформації про операції, здійснені платіжною системою. У випадку банківського вкладу в іноземній валюті вкладник має право відшкодування коштів за таким вкладом, але в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день початку процедури виведення банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації [10].

Підставою для відшкодування коштів вкладникам банку, щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, є рішення Виконавчої дирекції Фонду про відшкодування коштів за вкладами. Крім того, Виконавча дирекція Фонду також визначає порядок відшкодування Фондом коштів за вкладами та перелік банків-агентів та подальше регулювання взаємовідносин з ними і Фондом, через які Фонд здійснює виплату гарантованої суми відшкодування за вкладами. Згідно із Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 6 від 12.07.2012 року «Про затвердження Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», відбір банків здійснюється на підставі рішення виконавчої дирекції Фонду. Такі банки повинні відповідати певним вимогам, зокрема, успішно пройти тестування можливості виплат гарантованих сум за допомогою засобів автоматизованої системи виплат Фонду; строк діяльності такого банку повинен становити не менше ніж три роки після отримання банківської ліцензії; не мати фінансової заборгованості перед Фондом щодо сплати зборів, штрафів, пені; володіти сучасними технологіями обслуговування грошових переказів за допомогою внутрішньобанківської

платіжної системи термінових переказів коштів по Україні в національній валюті та інші вимоги передбачені цим положенням [88].

Фонд оприлюднює оголошення про початок відшкодування коштів вкладникам у газеті «Урядовий кур'єр» або «Голос України». Уповноважена особа Фонду складає перелік рахунків вкладників та визначає розрахункові суми відшкодування коштів за вкладами станом на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку. Інформація про вкладника в переліку рахунків вкладників має забезпечувати його ідентифікацію відповідно до чинного законодавства. Відповідно до статті 28 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Фонд розпочинає виплату відшкодування коштів у національній валюті України в порядку та у черговості, встановлених Фондом, не пізніше 20 робочих днів з дня початку процедури виведення банку з ринку. Для банків, база даних про вкладників яких містить інформацію про більше ніж 500000 рахунків виплати розпочинаються не пізніше 30 робочих днів з дня початку процедури виведення банку з ринку [10]. Вкладник має право отримати виплати в готівковій чи безготівковій формі. Згідно з «Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами» банк-агент зобов'язаний забезпечити доступність отримання гарантованих сум відшкодувань у будь-якій своїй установі. Для цього банк-агент розміщує в загальнодоступних для клієнтів місцях за місцезнаходженням банку, відокремлених підрозділів інформацію про виконання ним функцій банку-агента Фонду з виплати гарантованих сум відшкодувань вкладникам неплатоспроможного банку [73].

Банк-агент зобов'язаний створити належні умови для отримання відшкодування за вкладом, відповідно до частини 4 пункту 1 Рішення Виконавчої дирекції Фонду «Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників», банк-агент зобов'язаний після одержання загального реєстру/частини загального реєстру та коштів розпочати виплати гарантованих сум відшкодувань коштів вкладників; забезпечити доступність отримання вкладниками гарантованих сум відшкодувань у будь-якій установі банку-агента;

забезпечити вкладникам, вказаним у загальному реєстрі/частині загального реєстру, безкоштовну виплату відшкодування готівкою; не здійснювати нав'язування послуг або створення інших перешкод для вкладника, який звернувся до банку за отриманням гарантованої суми відшкодування за вкладом та інші обов'язки для забезпечення належного та своєчасного отримання відшкодування [74]. Банку-агенту заборонено встановлювати додаткові вимоги або умови для отримання гарантованої суми відшкодування коштів вкладниками, відмінні від вимог або умов, визначених законодавством України.

Банк-агент надає Фонду та неплатоспроможному банку звіти про виплати у встановлені договором строки. Банки-агенти здійснюють виплати за рахунок фінансування цих виплат Фондом гарантування фізичних осіб, яке здійснюється за визначеними моделями фінансування та у формах попереднього фінансування, поточного фінансування, а також додаткового попереднього фінансування [74].

Згідно із чинним законодавством України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює контроль за дотриманням банками вимог щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників. У випадку порушення законних прав та інтересів вкладників, вкладники мають право подати до Фонду скаргу на дії банку-агента, після чого Фонд розпочинає розслідування.

Відшкодування за вкладом сплачується особі, яка є вкладником відповідно до договору укладеного з банком, але законодавство передбачає можливість отримати вклад іншою особою. Відповідно до частини 8 «Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами» відшкодування за вкладами можуть сплачуватися іншим особам згідно із законодавством за наявності відповідного документу [73]. У випадку виплат відшкодування за вкладами, відкритими на ім'я малолітніх осіб, такі відшкодування здійснюються їх законним представникам. Якщо вкладник проживає за кордоном і немає можливості отримати суму відшкодування особисто, то така виплата може бути здійснена його уповноваженому представнику в Україні відповідно до довіреності. Виплата сум відшкодування

спадкоємцям здійснюється за результатами розгляду їх індивідуальних звернень. Розрахунок суми відшкодування, що сплачується спадкоємцям вкладника, здійснюється в межах суми відшкодування, що належала цьому вкладнику.

Виплата сум відшкодування особам, які внаслідок їх неявки або з інших причин не одержали кошти протягом строку виплат за частиною Загального реєстру, здійснюється за Реєстрами переказів, сформованими за результатами розгляду індивідуальних звернень до Фонду. Для отримання коштів за результатами розгляду індивідуального звернення до Фонду вкладник або інша особа (представник, спадкоємець тощо) звертається до Фонду із заявою про виплату гарантованої суми відшкодування [10].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб відшкодовує кошти не за всіма вкладами. Відповідно до статті 26 Закону Фонд не відшкодовує кошти: передані банку в довірче управління; за вкладом у розмірі менше 10 гривень; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; розміщені на вклад у банку особою, яка є пов'язаною з банком особою або була такою особою протягом року до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних; розміщені на вклад у банку особою, яка надавала банку професійні послуги як аудитор, оцінювач, у разі якщо з дня припинення надання послуг до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних не минув один рік; розміщені на вклад власником істотної участі банку; за вкладами у банку, за якими вкладники на індивідуальній основі отримують від банку проценти за договорами, укладеними на умовах, що не є поточними ринковими умовами відповідно до статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [72], або мають інші фінансові привілеї від банку; за вкладом у банку, якщо такий вклад використовується вкладником як засіб забезпечення виконання іншого зобов'язання перед цим банком, у повному обсязі вкладу до дня виконання зобов'язань; за вкладами у філіях іноземних банків; за вкладами у банківських металах; розміщені на рахунках, що перебувають під

арештом за рішенням суду [10]. Фонд завершує виплату гарантованих сум відшкодування коштів за вкладками у день подання документів для внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про ліквідацію банку як юридичної особи.

На сьогодні існує судова практика, пов'язана із виплатами сум відшкодування за вкладками. Вкладники подають позови до суду з приводу включення їх до реєстру осіб, що мають право на відшкодування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або до уповноваженої особи Фонду на ліквідацію банку. Зокрема, Рішенням Миколаївського Окружного Адміністративного суду від 03 травня 2018 року у справі № 814/373/16 було задоволено позов вкладника про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити певні дії та прийнято рішення про внесення його до Загального реєстру вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладками за рахунок Фонду. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб надав заперечення на позов, просив відмовити у задоволенні позову, оскільки позивача не було включено уповноваженою особою до Переліку, у Фонду гарантування ще не виникло обов'язку перед позивачем щодо відшкодування йому коштів, тому права позивача не могли бути порушені Фондом гарантування, отже позовні вимоги саме до Фонду гарантування є передчасними. Але суд встановив, що право вкладника на той час вже виникло і Фонд зобов'язаний виконати свої зобов'язання [89]. Аналогічні рішення з приводу подання банками додаткової інформації та включення вкладників до реєстру були прийняті і іншими судами, Заочним Рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 11 жовтня 2017 року у справі № 344/1937/17 про зобов'язання включити позивача до загального переліку вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладом за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та подати додаткову інформацію щодо вкладника, який має право на відшкодування коштів за вкладом за рахунок Фонду. В цій справі суд задовольнив позов щодо надання банком додаткової інформації щодо вкладника та внесення до реєстру як

особи, що має право на відшкодування [90]. Також Рішеннями Окружного Адміністративного суду м. Києва від 30 січня 2018 року у справі № 826/8031/16 було визнано протиправною бездіяльність Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «ДЕЛЬТА БАНК» щодо не включення особи до переліку вкладників банку, які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зобов'язано банк включити до Загального реєстру вкладників [91], Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 11.08.2015 року у справа №345/2794/15-ц [92], Івано-Франківського Окружного Адміністративного суду від 11 вересня 2015 року у справі № 809/2880/15 [93] включити осіб до переліку вкладників банку, які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та надати Фонду додаткову інформацію про осіб як вкладників, якому необхідно здійснити відшкодування коштів. Проаналізувавши судову практику, що стосується задоволення позовних вимог вкладників можна дійти висновку, що банки навмисно не подають необхідну інформацію про вкладників, які потребують відшкодування за вкладами та порушують права та законні інтереси вкладників. Отже, для захисту своїх прав вкладники вимушені звертатися до суду. На нашу думку, буде доцільно створити самоврядну організацію вкладників, громадський дорадчий орган при Фонді що буде здійснювати захист вкладників, консультувати та інформувати їх про права та порядок їх реалізації, представляти вкладників в Фонді та просувати інтереси вкладників на законодавчий рівень. Також доцільно буде запровадити відповідальність банків за неподання, невчасне подання або подання інформації не в повному обсязі по вкладам та вкладникам цього банку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для забезпечення здійснення відшкодувань за такими вкладами.

Судова практика також нараховує значну кількість рішень суду про відмову у задоволенні позовних вимог вкладників про включення їх до переліку осіб, що мають право на відшкодування відповідно до закону. Це зумовлено порушенням

процедури або недобросовісністю вкладників, які бажають повторно отримати вклад або незнанням законодавства, що регулює порядок отримання відшкодування за вкладами, зокрема, Рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28 лютого 2017 року у справі № 161/15229/16-ц за позовом вкладника до уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на здійснення ліквідації ПАТ "Банк Михайлівський", Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про захист прав споживачів та стягнення коштів було прийнято рішення судом про відмову у задоволенні позовних вимог у зв'язку з тим, що обраний позивачем спосіб захисту шляхом стягнення з відповідача суми вкладу порушує порядок здійснення процедури виведення Фондом банку з ринку та суперечить положенням Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а тому в задоволенні позову слід відмовити, оскільки на період тимчасової адміністрації, яка запроваджена в банку, не здійснюються нарахування і стягнення неустойки (штрафів, пені) та інших фінансових санкцій [94].

Рішеннями Шевченківського районного суду м. Києва від 21 липня 2017 року у справі № 761/2193/17 було відмовлено у задоволенні позовних вимог про визнання права на отримання гарантованої суми відшкодування за вкладом та зобов'язання виплатити кошти у зв'язку з тим, що згідно із витягом з Переліку фізичних осіб, кошти яких підлягають виплаті станом на 10.03.2017 року, наданого Уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ» вбачається, що позивач був включений до списку осіб, які мають право на відшкодування коштів за рахунок Фонду [95], Херсонського міського суду Херсонської області від 16.05.2018 року у справі № 766/22132/17 також було відмовлено у задоволенні позову про стягнення коштів, але у зв'язку із тим, що за звітами банків-агентів, відшкодування за вкладом заявника, згідно з переліком, було вже виплачено [96]. Це все зумовлено помилковістю та невірністю тлумачення та розуміння норм законодавства з питань відшкодування гарантованих сум за вкладами.

З метою забезпечення виконання зобов'язань банку, передбачених пунктом 1 частини 6 статті 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а саме виплати коштів за вкладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку вкладників [10], Фонд має право надати банку цільову позику. Зокрема, згідно з даними річного звіту за 2017 рік для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам в період тимчасової адміністрації Фонд надав неплатоспроможним банкам цільові позики на загальну суму 19,9 млн грн (0,2%) млн грн [97, с. 89]. Це є позитивним моментом, адже дає змогу банку покращити своє фінансове становище на ринку фінансових послуг, адже тимчасова адміністрація ще не означає ліквідацію банку. Зокрема, станом на 01.01.2018 вкладникам «КБ «ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА» за рахунок цільової позики від Фонду виплачено 3 752,37 млн грн. [97, с.135].

Згідно з чинним законодавством України, крім цільової позики для банків, Фонд має право надати приймаючому або перехідному банку фінансову підтримку у формі компенсації за прийняті зобов'язання, що передбачено статтею 43 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [10]. У разі виведення неплатоспроможного банку з ринку шляхом передачі частини або всіх активів та зобов'язань приймаючому або перехідному банку Фонд може надати такому банку фінансову підтримку у вигляді позики на умовах субординованого боргу. Позика на умовах субординованого боргу є платною (ставка не нижче облікової ставки Національного банку України) та строковою. Фінансова підтримка не може надаватися будь-якому проблемному банку. Спосіб, розмір та умови надання фінансової допомоги визначаються згідно з Рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування фізичних осіб № 8 від 12.07.2012 року «Про затвердження Положення про спосіб, розмір та умови надання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб фінансової підтримки» [98]. Надання такої фінансової допомоги дає змогу банку, що приймає активи та зобов'язання банку, що ліквідується та визначений неплатоспроможним отримати компенсацію за

виведення такого банку з складного становища та здійснення розрахунку із вкладниками.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює контроль за виконанням договору фінансової допомоги, приймаючий або перехідний банк щотижня подає Фонду звітність про задоволення вимог вкладників у довільній формі із зазначенням. Відповідальність приймаючого або перехідного банку за своєчасне повернення позики на умовах субординованого боргу, сплату процентів за користування нею, а також за виконання всіх умов укладених договорів фінансової підтримки та договору застави визначається зазначеними договорами [98].

Загалом статистичні дані показують, що станом на 01.07.2017 було здійснено виплат у розмірі 87 434,0 млн грн, а вже станом на 01.07.2018 - 88 242,7 млн грн і це не враховуючи відшкодувань, які б особи могли отримати, але з певних причин цього не зробили та не звернулися до Фонду за їх отриманням [76]. Нестабільна економічна ситуація та недосконала банківська система стали причинами ліквідації та визнання неплатоспроможності більшості банків України. Тому кількість виплат за вкладами фізичним особам з кожним роком зростає. А отже, нагальною потребою сьогодні є вирівнювання економіки та допомога банкам у здійсненні банківської справи, особливо нових банків. Адже незнання та неефективне управління банком має негативні наслідки як для клієнтів, вкладників, так і для банківської системи держави в цілому.

В 2015 році також представниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було здійснено опитування серед населення про обізнаність існування такого Фонду та можливість отримати відшкодувань за вкладами. На сьогодні дві третини користувачів банківських послуг так чи інакше обізнані про гарантії повернення банківських вкладів у випадку неплатоспроможності банку в Україні. Проте у більшості представників цільової аудиторії немає чіткого розуміння щодо того, який саме фінансовий орган гарантує повернення коштів вкладникам неплатоспроможних банків.

При прямому питанні про можливість таких гарантій від тих чи інших органів користувачі найчастіше погоджуються із тим, що це може бути Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (42%), а також Національний банк України (40%). А 20% представників цільової аудиторії очікують таких гарантій від самого неплатоспроможного банку [99, с. 14]. На нашу думку, це зумовлено перш за все байдужістю населення та небажанням цікавитися про свої права та шляхи їх реалізації. А тому, для підвищення правової культури населення з боку Фонду можуть здійснювати такі заходи як, лекції, конференції, вдосконалення системи інформування населення, особливо людей похилого віку. Крім цього, банки зобов'язані включати до змісту договорів банківського вкладу, договорів банківського рахунку умови гарантування Фондом відшкодування коштів за цим вкладом, що дасть змогу населенню бути проінформованим про ризики та захист їх прав у випадку порушення.

Також відповідно до Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 10 від 23.07.2012 року «Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначається, що прозорість системи гарантування вкладів фізичних осіб забезпечується наданням інформації, що відображає реальну ситуацію і дає можливість ознайомитися з системою гарантування вкладів фізичних осіб та стану виведення неплатоспроможного банку з ринку або ліквідації банку. Фонд зобов'язаний один раз на рік, станом на 1 січня, розміщувати на своєму офіційному веб-сайті перелік учасників Фонду, інформацію про зміни в переліку учасників Фонду; інформацію про запровадження в банку тимчасової адміністрації; інформацію про продовження строку тимчасової адміністрації та іншу інформацію, передбачену цим положенням [100].

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд щорічно складає річний звіт, який включає звіт про діяльність Фонду за звітний рік та фінансову звітність [10]. Враховуючи, що це

позабюджетний фонд коштів, що має цільове призначення, фінансова та інша звітність підлягає оприлюдненню для здійснення контролю за витрачанням цих коштів та перевірки раціонального їх використання на підставі чинного законодавства.

В структурі самого Фонду створюється служба внутрішнього аудиту, що здійснює періодичні перевірки діяльності Фонду на предмет дотримання вимог законодавства, нормативно-правових актів Фонду та рішень органів управління Фонду; перевіряє результати фінансової та інвестиційної діяльності Фонду; здійснює інші функції відповідно до положення про службу внутрішнього аудиту, відповідно до статті 15 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [10]. Така служба регулярно надає звіти адміністративній раді Фонду з висновками та пропозиціями щодо питань, віднесених до її повноважень. Висновки та пропозиції служби внутрішнього аудиту є обов'язковими для врахування у діяльності Фонду.

Варто зазначити, що в судовій практиці існують і випадки повернення коштів, що були сплачені вкладникам назад, як безпідставно отриманих, зокрема Рішеннями Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 07 червня 2018 року у справі № 263/16682/17 позов Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до особи про стягнення коштів, отриманих без достатньої правової підстави було задоволено, підставою до цього став невірний розрахунок розміру відшкодування та перерахування надміру коштів [101], Київського районного суду міста Харкова від 10 травня 2018 року у справі № 640/13035/17 позов Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до особи, про стягнення безпідставно набутих коштів було задоволено також через те, що при розрахунку була допущена помилка і вкладник отримав кошти, більше ніж передбачено чинним законодавством [102]. До коштів Фонду застосовується режим публічних коштів і за кожну витрату Фонд зобов'язаний звітувати, тому надміру сплачені кошти або неправильно перераховані з вини Фонду повинні бути повернуті до Фонду.

Отже, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до чинного законодавства гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом. Сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладами не може бути меншою 200 000,00 гривень враховуючи всі проценти за договором вкладу. Фонд оприлюднює оголошення про початок відшкодування коштів вкладникам у газеті «Урядовий кур'єр» або «Голос України». Виплати здійснюються через банки-агенти, визначені Фондом. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб обов'язково звітує за напрямом використання коштів та суми, які втрачаються. Дослідивши порядок виплат із Фонду та процедуру їх здійснення, ми дійшли висновку, що права вкладників досить часто порушують, у зв'язку з цим пропонуємо створити самоврядний орган при Фонді для захисту прав вкладників, також доцільно буде збільшувати розміри відшкодувань за вкладами, ввести відповідальність банків за приховування та не подання інформації про осіб, що мають право на відшкодування за вкладами, зобов'язати банки інформувати вкладників письмово про умови гарантування вкладів та у випадку не виконання цієї вимоги запровадити штрафи за це, здійснювати постійний та регулярний контроль за дотриманням цих вимог банками.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В науковій літературі та сьогоденній практиці все більшого значення набуває існування та функціонування позабюджетних фондів коштів. Ці фонди належать до публічних фондів коштів і є предметом фінансово-правового регулювання. Позабюджетні фонди коштів є окремою ланкою фінансової системи та потребують детального вивчення їх порядку створення, формування бюджетів та витрачання коштів цих фондів. На підставі проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Позабюджетні фонди - це публічні, монопольні, цільові фонди коштів, мобілізація, розподіл і використання коштів, яких здійснюється для вирішення найважливіших завдань держави в порядку і розмірах, визначених законом. Існування та функціонування таких фондів дає змогу розвантажити бюджет держави та забезпечити ефективне фінансування найважливіших завдань держави. Основними ознаками позабюджетних фондів є їх публічність, монопольність, самостійність та незалежність, формування виключно за межами бюджету на підставі законів, формування коштів фондів за рахунок обов'язкових платежів відмінних від податків, наявність наперед визначеної мети і цілей використання цих коштів, витрачання коштів з фондів здійснюється уповноваженим на те органом, зокрема, правлінням фонду; динамічність; мобільність. Позабюджетним фондам коштів притаманні ознаки публічних коштів, адже кошти позабюджетних фондів використовуються відкрито, інформація про використання таких коштів підлягає оприлюдненню згідно із законом, вони мають цільове призначення та порядок використання, що регламентовано законодавством та кошти цих фондів використовуються для задоволення публічних потреб.

2. Позабюджетні фонди коштів мають всі ознаки, які характерні державним цільовим фондам, але головною важливою їх відмінністю, яка дає

змогу чітко розмежувати позабюджетні фонди та державні цільові фонди коштів є те, що кошти позабюджетних фондів формуються за межами державного чи місцевого бюджету, не включаються до цих бюджетів та акумулюються безпосередньо на рахунках позабюджетних фондів коштів.

3. Фінансовий досвід зарубіжних країн показує, що навіть при наявності сильного централізованого бюджету існує потреба у створенні позабюджетних фондів, як самостійних фондів коштів. Спираючись на зарубіжний досвід можна сказати, що для України функціонування позабюджетних коштів є позитивним і потребує вдосконалення позабюджетної системи шляхом створення більшої кількості таких фондів цільового призначення для забезпечення публічних інтересів. Система таких фондів дасть змогу ефективно управляти фінансами держави та залучати їх для цільового використання. Але в такому випадку, окрім створення розгалуженої системи позабюджетних фондів, потрібно забезпечити дієвий контроль за діяльністю цих фондів, що буде контролювати такі фонди в частині обсягів витрачання цих коштів та цільового їх призначення, щоб виключити маніпулювання коштами.

4. Позабюджетні фонди коштів, в частині коштів, що виділяється із Державного бюджету, зокрема, Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування та Фонд соціального страхування на випадок безробіття, є розпорядниками бюджетних коштів і підпадають під фінансовий контроль Рахунковою палатою та Державною аудиторською службою.

5. Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування та Фонд соціального страхування на випадок безробіття є складовими другої ланки фінансової системи України. Порядок мобілізації, розподілу і використання коштів цих фондів чітко регламентовано в законодавстві. Для них характерні такі методи мобілізації коштів: обов'язковий, шляхом сплати єдиного соціального внеску, кошти від сплати штрафних санкцій за правопорушення; кошти Державного бюджету; добровільний: благодійні внески, добровільні внески осіб (на підставі договору про добровільну сплату єдиного соціального внеску). Для позабюджетних фондів

не характерний такий метод мобілізації фондів коштів як вилучення частини прибутку державних, комунальних підприємств, цей метод характерний тільки для бюджетної системи. Для Пенсійного фонду характерний такий метод мобілізації як придбання ним облігацій внутрішньої державної позики шляхом укладення договору. Кошти цих фондів виділяються безстроково, безповоротно та безоплатно, отже метод розподілу коштів – фінансування. Для Фонду соціального страхування на випадок безробіття, у випадках кредитування, характерний такий метод розподілу як надання коштів поворотно і відплатно. До методів використання коштів належать - встановлення цільового використання та порядку використання коштів, планування, контролю, лімітів та нормативів. Фонди обов'язково звітують за використані кошти та здійснюють виділення таких коштів виключно в порядку, передбаченому законом.

6. Пенсійний фонд України є органом виконавчої влади, а Фонд соціального страхування та Фонд соціального страхування на випадок безробіття не належать до органів виконавчої влади, а є виключно установами. Фонд соціального страхування та Фонд соціального страхування на випадок безробіття є фінансово не стабільними та потребують збільшення доходної частини, адже до цих фондів, порівняно з Пенсійним фондом, відраховується невеликий відсоток єдиного соціального внеску. Пропонуємо це здійснити шляхом активного залучення тимчасово вільних коштів на вкладних рахунках банків, за рахунок чого дохідна частина буде збільшуватися; збільшити фінансування з Державного бюджету та надходження від єдиного соціального внеску шляхом зміни пропорції розподілу єдиного соціального внеску між соціальними фондами. Також для ефективної мобілізації коштів всіх соціальних фондів заходи повинні бути спрямовані на боротьбу з безробіттям, адже саме це явище є перешкодою для наповнення бюджетів. Пропонуємо спрямувати державну політику на захист і підтримку вітчизняного виробництва та ринку, шляхом надання фінансової допомоги для їх розвитку, підтримку малих підприємств, впровадження системи пільгового оподаткування з метою стимулювання роботодавців, впровадження

методів боротьби з безробіттям на основі обміну досвідом на міжнародному рівні. Всі ці заходи в сукупності сприятимуть створенню робочих місць та працевлаштуванню, а отже – збільшенню сплати єдиного соціального внеску, який є основним джерелом наповнення бюджетів таких фондів та зменшенню витратків.

7. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є позабюджетним фондом економічного спрямування. Для Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як складової другої ланки фінансової системи є характерним застосування таких правових методів фінансової діяльності як: мобілізації - обов'язковий (поточні, регулярні збори), кошти від штрафних санкцій за порушення; добровільний: державне кредитування, благодійні внески; розподілу - безповоротне, безоплатне, безстрокове; у випадках надання позик банкам оплатне, строкове, поворотне; використання – встановлення цільового призначення, порядку використання, метод контролю. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не є органом виконавчої влади. Фінансова стабільність Фонду та гарантування виплат за вкладами прямо залежить від стабільності банківської системи та діяльності банків, що функціонують на ринку. Визнання більшості банків неплатоспроможними фінансово виснажує Фонд, тому пропонуємо вжити заходи, які будуть спрямовані на забезпечення нормального функціонування банків, а саме: постійного контролю за діяльністю банків шляхом проведення частіших перевірок банків, що тільки виходять на фінансовий ринок, посилення контролю за веденням банківської діяльності, відповідальність за недобросовісну банківську діяльність та відповідальність бенефіціарних власників за доведення банку до банкрутства, підняти вимоги щодо прозорості корпоративного управління банками та вимоги до власників, керівників банків.

8. На основі проведеного дослідження сформовано пропозиції щодо удосконалення законодавства:

- З метою законодавчого закріплення поняття позабюджетних коштів додати до частини 1 статті 1 Закону України «Про відкритість публічних коштів» підпункт 4, що буде містити чітке визначення позабюджетних коштів.

- З метою реформування позабюджетної системи створити розгалужену систему позабюджетних фондів в Україні, виділити фонди із цільовим призначенням з чітким розподілом джерел формування бюджетів цих фондів, напрямками використання та методами контролю, закріпити це на законодавчому рівні прийняттям Закону України «Про позабюджетні фонди коштів», в якому визначити джерела формування коштів, порядок їх використання, спеціальний орган, що буде контролювати позабюджетні фонди, шляхом здійснення профільних перевірок, прийманням звітності та притягнення до відповідальності за нецільове використання коштів.

- З метою законодавчого закріплення визначення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як позабюджетного фонду додати до частини 1 статті 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» п.18 з визначенням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

- З метою належного виконання пруденційної функції Національного банку передати цю функцію, зокрема, право на здійснення перевірок, які здійснює Національний банк України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та прийняти відповідне положення про здійснення таких перевірок Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

- З метою розмежування повноважень між фондами щодо здійснення виплат, зокрема між Пенсійним фондом та Фондом соціального страхування, врегулювати та уточнити це на законодавчому рівні шляхом встановлення в законодавстві чіткого порядку здійснення спірних виплат та порядку вирішення спорів, пов'язаних з цим.

- З метою створення та впровадження системи гарантованого медичного страхування в Україні створити Фонд медичного страхування як позабюджетний фонд та законодавчо визначити порядок мобілізації,

використання та розподілу коштів цього фонду. Джерелами наповнення такого фонду визначити страхові внески страхувальників; суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень, які застосовуються згідно із законодавством за порушення порядку сплати страхових внесків та використання коштів фонду; благодійні та добровільні внески. Визначити, що кошти Фонду медичного страхування повинні використовуватися виключно на оплату медичної допомоги, наданої застрахованим особам; фінансування витрат на утримання і забезпечення діяльності фонду та розвиток його матеріальної та інформаційної бази; створення резерву коштів.

- З метою захисту інтересів вкладників-страхувальників пропонуємо, на прикладі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, створити Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування, що стане системою гарантованого захисту страхувальника в разі настання неплатоспроможності страхової компанії.

- З метою приведення пенсійних норм у відповідність до чинного законодавства пропонуємо вдосконалити пенсійне законодавство шляхом заміни застарілих, не чинних норм на нові актуальні, пропонуємо, Закон України «Про пенсійне забезпечення» скасувати та чинні норми додати до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та чітко встановити порядок здійснення виплат, передбачених Законом України «Про пенсійне забезпечення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінницька А. Позабюджетні фонди коштів як ланка фінансової системи // Правове забезпечення підприємницької діяльності: Збірник наукових статей студентів (частина I). КНТЕУ. 2018. С. 119-125.
2. Кобзева Т.А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України: Монографія. Суми: Сумський державний університет. 2018. 433 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Вдовенко Л.О., Сушко Н.М., Фаюра Н.Д. Фінанси: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2010. 152 с.
5. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент. 2006. 448 с.
6. Бех Г.В., Дмитрик О.О., Криницький І.Є. Фінансове право України: Підручник за ред. М.П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер. 2004. 320 с.
7. Бандурка О.М. та Гетманець О. П.; Жорнокуй Ю. М., Кашкарьова О. В., Колесник Т. В. та інші. Фінансове право: Підручник за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець. Х.: Екограф. 2015. 500 с.
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
9. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183-19>

10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/page>
11. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: Підручник. К.: Юрінком Інтер. 2010. 808 с.
12. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2011. 392 с.
13. Бюджетний кодекс України: Кодекс України. Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
14. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
15. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. Теорія фінансів: Підручник за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури. 2010. 576с.
16. Савченко К.В. Державні фонди цільового призначення в контексті реалізації стабілізаційної політики. URL: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_10/K_V_SavchenkoState_special_funds_in_the_context_of_stabilization_policy_realization.pdf
17. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 320 с.
18. Тулянцева В.А. Правовий режим державних позабюджетних цільових фондів в Україні. Вісник Академії митної служби України: серія «Право». № 1 (8). 2012. С. 80-87.
19. Про заходи щодо погашення заборгованості по заробітній платі, пенсіях, стипендіях та інших соціальних виплатах: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.1996 № 1154. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1154-96-%D0%BF>

20. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
21. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
22. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>
23. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
24. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF>
25. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80>
26. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 № 400/97-ВР. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80>
27. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 року № 442. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>

28. Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган або державна установа, підприємство, організація: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 13. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013760-16>
29. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
30. Кучерявенко М.П., Білінський Д.О., Дмитрик О.О. Фінансове право: Підручник за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. Х.: Право. 2013. 400 с.
31. Кізіма Т.О., Кравчук Н.Я., Горин В.П. Фінанси зарубіжних країн: Навчальний посібник за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка. 2013. 287 с.
32. Виноградня В. М. Особливості функціонування фінансових систем в країнах з ринковою економікою: Економічний вісник університету 20 (1). 2013. С. 199-205.
33. Державна служба статистики. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів (за даними Пенсійного фонду). // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
34. Про затвердження положень про територіальні органи Пенсійного фонду України та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Правління Пенсійного фонду України: Постанова Правління Пенсійного фонду України від 24.04.2018 № 28-2. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-15>
35. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2018 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 року № 8. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2018-п>

36. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. за ред. М. І. Лахижа, В.М. Божко, О.М.Лемешко. Полтава. Россав. 2017. Ч. 2. 236 с.
- 37.Рішення Житомирського окружного адміністративного суду у справі № 806/3304/17 від 06.02.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72025972>
- 38.Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 10.07.2018 року № 2497-VIII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2497-19>
- 39.Про затвердження Положення про рух коштів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Наказ Міністерства фінансів України 12.02.2016 № 54. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0330-16/paran15#n15>
- 40.Доходи бюджету Пенсійного фонду України (офіційний сайт Пенсійного фонду). // Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua/33937-dohody-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
- 41.Про Державний бюджет: Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
- 42.Аналітика. Огляд основних підсумків роботи за січень-липень 2018 року (офіційний сайт Пенсійного фонду). // Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua/70579-za-sichen-lypen-2018-roku/>
- 43.Про затвердження Порядку формування та використання коштів резерву Пенсійного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 435. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2001-%D0%BF>

44. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 року № 2939-XII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2939-12/paran18#n18>
45. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 року № 576-VIII. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-19/paran40#n40>
46. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 року № 43. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>
47. Проект Закону про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування в Україні № 4981 від 14 липня 2016 року. // Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59745
48. Облік страхувальників та доходів за перший квартал 2018 року. // Офіційний сайт Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/957466>
49. Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 675. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF>
50. Рішення окружного адміністративного суду м.Києва у справі № 826/16553/17 від 08.02.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72280541>
51. Рішення Одеського окружного адміністративного суду у справі № 815/5609/17 від 31.01.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71907618>

52. Рішення Чернівецького окружного адміністративного суду у справі № 824/173/18-а від 29.03.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73037454>
53. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2017 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 104. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2017-%D0%BF>
54. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2018 рік. Постанова Кабінету Міністрів України 14.02.2018 № 70. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2018-%D0%BF>
55. Рішення Одеського окружного адміністративного суду у справі №2а/1570/4880/2011 від 31 травня 2017 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66826831>
56. Рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова справі № 641/11102/14-ц від 08 вересня 2016 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69104223>
57. Апеляційний суд Харківської області № 641/11102/14-ц 16 квітня 2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73575418>
58. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
59. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2018 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 54. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/54-2018-%D0%BF>

60. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2017 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 102. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/102-2017-%D0%BF>
61. Про затвердження порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності. Наказ Міністерства соціальної політики України від 15.06.2015 № 613. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0821-15>
62. Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю: Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття від 19.01.2017 № 132. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0166-17/paran10#n10>
63. Заочне Рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області у справі № 577/5241/17 від 28.03.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72468601>
64. Заочне Рішення Заводського районного суду м. Миколаєва у справі № 487/3146/17 від 20.09.2017 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69195569>
65. Рішення Господарського суду Львівської області у справі № 914/1635/17 від 22.08.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68449376>
66. Заочне Рішення Дергачівського районного суду Харківської області у справі № 635/7606/17 від 20.04.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73751125>
67. Про затвердження порядку надання ваучерів для підтримання конкурентноспроможності осіб на ринку праці. Постанова Кабінету Міністрів

- України від 20.03.2013 № 207. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF>
68. Види послуг, які надає роботодавцям Державна служба зайнятості. *****/
Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/vydy-poslug-yaki-nadaye-robotodavcyam-derzhavna-sluzhba-zaynyatosti>
69. Професійне навчання у роботодавця. // Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/profesiyne-nachannya-u-robotodavcyu>
70. Послуги з професійного відбору на замовлення роботодавця. // Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/poslugu-z-profesiynogo-vidboru-na-zamovlennya-robotodavcyu>
71. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків України: Указ Президента України від 10.09.1998 № 996/98. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996/98>
72. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
73. Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 № 14. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12>
74. Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників. Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 26.05.2016 № 825. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0874-16>

75. Меморандум про взаєморозуміння між НБУ, Міністерством фінансів України і Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/files/docs/memos/Memorandum_MFU_NBU_DGF.pdf
76. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Статистика. // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>
77. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
78. Положення про порядок здійснення ліквідації банків, зареєстрованих на території проведення антитерористичної операції або Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 30.11.2015 № 213. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1630-15>
79. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12>
80. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Міжнародна діяльність. // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/international>
81. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України. Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
82. Про затвердження Положення про порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб адміністративних штрафів: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 № 15. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1626-12>

83. Про затвердження Положення про порядок накладення адміністративно-господарських санкцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 № 11. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1584-12>
84. Про затвердження Порядку надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі та Методики проведення оцінки настання ризику істотного зменшення обсягу його коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2014 № 251. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/251-2014-%D0%BF>
85. Словник фінансово-правових термінів: за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. К. Воронової. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Алерта. 2011. 558 с.
86. Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 08.11.2016 № 3. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1430-12>
87. Про затвердження Інструкції про порядок фінансування процесу виплат банками-агентами гарантованої суми відшкодування та визнання таким, що втратило чинність, рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05 грудня 2016 року № 2697: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 21.09.2017 № 4313. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1254-17>
88. Про затвердження Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування фізичних осіб: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 12.07.2012 № 6. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1494-12/paran14#n14>

- 89.Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду у справі № 814/373/16 від 03.05.2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73763180>
90. Заочне Рішення Івано-Франківського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі № 344/1937/17 від 11.11.2017 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69659381>
91. Рішення Окружного адміністративного суду м.Києва у справі № 344/1937/17 від 30 січня 2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72323207>
- 92.Рішення Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі № 345/2794/15-ц від 11 серпня 2015 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48500675>
93. Постанова Івано-Франківського окружного адміністративного суду у справі № 809/2880/15 від 11.09.2015 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50618053>
94. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі № 161/15229/17 від 28.02.2017 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65386592>
95. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/2193/17 від 21 липня 2017 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67946968>
- 96.Рішення Херсонського міського суду Херсонської області у справі № 766/22132/17 від 16 травня 2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74079737>
- 97.Річний звіт Голови Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2017 рік. URL:http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Annual_report_FGVFO_zvit_2017_ukr.pdf

98. Про затвердження Положення про спосіб, розмір та умови надання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб фінансової підтримки: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 12.07.2012 № 8. // База даних «Законодавство України» // ВР України.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1339-12>
99. Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб. Звіт за результатами дослідження 2015 року. URL: <http://www.fg.gov.ua/images/docs/Zvit.pdf>
100. Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 № 10. // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1370-12>
101. Рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області у справі № 263/16682/17 від 07 червня 2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74755019>
102. Рішення Київського районного суду міста Харкова у справі № 640/13035/17 від 10 травня 2018 року. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74111889>